

Suç ve Dini Bağlılık Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar

Theoretical Approaches on Crime and Religious Commitment

Fatma KENEVİR^a

^aDin Sosyolojisi AD,
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Ankara

Geliş Tarihi/Received: 08.09.2017
Kabul Tarihi/Accepted: 28.11.2017

Yazışma Adresi/Correspondence:
Fatma KENEVİR
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Din Sosyolojisi AD, Ankara,
TÜRKİYE/TURKEY
fkenevir@ankara.edu.tr

*Bu makale, "Kadın Mahkumlarda Suç ve
Din Anlayışı" başlıklı doktora tezinin teorik
kısmından faydalanılarak hazırlanmıştır.*

ÖZ Bu çalışmanın amacı, suç ve sapma davranışı etiolojisinde inanç ve değerlerin rolüne yer vermiş olan kriminoloji, psikoloji ve sosyoloji teorilerini bir araya getirmektir. Böylece suç ve dini bağlılık ilişkisi üzerine genel bir bakış açısı sağlanması hedeflenmektedir. Çalışmada, inanç ve değerlere yer veren temel kuramlardan; fonksiyonalist/işlevselci kuram, rasyonel seçim kuramı, kontrol kuramı, ekolojik kuram, alt kültür ve sosyal öğrenme kuramları ile yine bu kuramların altındaki orta ölçekli kuramlar ele alınmıştır. Suç davranışını açıklamada eklektik kuramların daha başarılı olduğu gerçeğinden hareketle, suç ve dini bağlılık arasındaki ilişkiyi açıklamada da eklektik bir yaklaşıma ihtiyaç öngörülebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suç; sapma; birey; toplum; suç ve din; dini bağlılık

ABSTRACT The aim of this study is to put criminology, psychology and sociology theories together which includes role of faith and moral values in the etiology of crime and deviation behavior. In this way having/providing a general perspective on crime and religious commitment is aimed. In the study, with main theories which include faith and moral values like functionalist theory, rational choice theory, control theory, ecologic theory, subculture and social learning, medium scaled theories after these theories are handled. With reference to eclectic theories are more successful at explaining crime behavior, it is seen that an eclectic approach is necessary in/while explaining relation between crime and religious commitment as well.

Keywords: Crime; deviation; individual; society; crime and religion; religious reflection

Suç davranışı üzerine geçmişten günümüze dek uzanan tartışma konularından biri de din ve suç arasındaki ilişki olmuştur. Disiplinlerarası bir konu olan, suç ve dindarlık tartışmalarının tarihi her ne kadar ilk çağlara kadar uzansa da, çağdaş suç teorileri içerisine dâhil edilmesi yeni-dir. Bu anlamda, Hirshi ve Stark'ın *Hellfire and Delinquency* (1969) adlı çalışması bir dönüm noktası kabul edilebilir. Toplumda suçun bir problem olarak görüldüğü ilk tarihlere kadar uzanan suç ve sapkınlık tartışmalarında, özellikle bireyi suça yönelten ve suçtan alıkoyan unsurlar üzerine yoğunlaşmıştır. Suça neden olan sebepler ve suçu ortadan kaldırma hususunda suç ve inanç/din arasındaki ilişki de merkezi bir konuma sahip olmuştur. Örneğin, ilk çağlarda tapınak soymak ve anne-babayı öldürmek gibi suçların yanı sıra tanrılara hakaret ve saygısızlık da, büyük suçlardan

sayılarak, mahkemeye çıkarılma ve cezalandırılma nedeni olmaktadır.¹ Suç ve din arasındaki ilişkiye yer veren Platon, *Yasalar* adlı eserinde suçu, ruhun bir tür hastalığı olarak ifade etmiş ve ihtiraslar, zevk arayışı ve cahillik olmak üzere suçun üç kaynağı olduğu savunmuştur. İyi bir eğitimden geçen kimsenin, iyi bir insan olacağını ve eğitimsizliğin kötülüğü getireceğini savunan Platon'un eğitim anlayışı ise, insanı bilgilendirmekten ziyade ruhu yüceltmeyi hedeflemekteydi. Buna göre, eğitim, ahlaksal bir etkinliktir ve eğitilmiş insan, erdemli insan demektir. İnsanoğlu, eğitimle iyi olana, yani Tanrı'ya benzemeye çalışmalıdır.² Platon, toplumda suçun yaygınlaşmasında en önemli etken olarak eğitimsizliği görürken, erdemden daha çok zenginliğe önem verilmesinin de eğitimsiz insanların sayısını artırdığını belirtir. Öyle ki, suçlar da, çoğunlukla kötü yönetilen ve eğitim sistemi bozuk devletlerde görülmektedir. Platon, eğitimsiz insanın kötü olacağını, kendine ve topluma zarar vereceğini belirtirken, suç isleyen kimsenin de öncelikle eğitim alıp almadığına bakılması gerektiğini söyler.³ Özetle, Platon, suçu ortadan kaldıracak şeyin, eğitim olduğunu savunur iken, eğitimi de ahlaksal bir etkinlik olarak görmekte, kişiyi erdemli yapacak şeyin ise onun tanrıya benzemesini sağlayacak unsurlar olduğunu savunmaktadır.

Dindarlık ve suç/sapkınlık tartışmalarının odaklandığı üç temel boyut vardır. Bunlardan ilki, dinin ne ölçüde suç ve sapma tanımlarını belirleyerek, ilgili yasa ve normları şekillendirdiği üzerinedir. İkinci boyut, uygulamaya yönelik olarak, dinin suç ve sapkınlığı önlemede katkıda bulunup bulunamayacağı sorusundan hareketle, dinin suçlular üzerindeki iyileştirici ve rehabilite edici yönüne odaklanmaktadır. Aynı zamanda bu çalışmanın merkezini de oluşturan üçüncü boyut ise, dindarlık ile suç ve sapma arasındaki ilişki ve bu ilişkinin yönü üzerinedir. Çalışma özellikle 'dindarlık suça engel midir?' sorusunu merkeze almaktadır.

Din ve suç ilişkisine dair tartışmalarda ele alınabilecek ilk boyut, dini kanun ve değerlerin ceza yasalarının oluşumundaki etkisidir. Tarih boyunca farklı toplumlarda uygulanan ceza kanunlarına bakıldığında, o toplumdaki hâkim grubun sahip olduğu değer ve inançların ceza yasalarını belirlediği görülmektedir. Din ve ahlakın etkisi yasalar üzerinde her zaman etkili olmuştur. Toplum tarafından benimsenmiş belirli davranış normlarını içeren ahlaki değerler, çoğunlukla bağlı olunan dini inancın bir parçasıdır. Tanrı ile birey arasındaki ilişkilerin yanı sıra, bireyler arası ilişkilere dair de düzenlemeler getiren din, takip edilmesi gereken yasalar ve kurallar getirerek, çeşitli ödül ve cezalarla bunları teşvik ederek inananlar üzerinde kontrol sağlamaktadır. Dini öğretilerden ve kaynaklardan beslenen bu normlar, devletlerin ceza kanunlarının oluşturulmasında da etkili olmuştur. Örneğin, 17. ve 18. yüzyılda Amerika sömürge toplumunda suçların tanımlanmasında dinin rolü dikkat çekicidir. Bu dönemde, küfür, şirk, Tanrıyı inkâr, cinsel sapmalar ve dini sapkınlıklar temel suçlar arasında yer almaktaydı. Küfür ve şirk'in ciddi suçlar olarak kabul edildiği bu dönemlerde, hapisane papazlarının (rahip ya da hahamlar) esas görevleri de, suçlulara günahlarından tövbe etmesinde yardımcı olmaktı. Zaman içerisinde, idamın alternatifi olarak hapsedilme kurumunun ortaya çıkmasıyla da, bu hapisanelere, suçluları rehabilitasyon amacıyla din adamları atanmış ve çalışmaları sağlanmıştır.⁴ Benzer şekilde, Osmanlı Devleti'nde de, hukuk kuralları örfe ve din kurallarına dayanmaktaydı. Müslümanlara ve Müslüman olmayanlara kendi inançları çerçevesinde farklı hukuk kuralları uygulanmaktaydı. Bu anlamda hukukta tam bir birlik ol-

¹ Platon. *Euthyphron: Dindarlık Üzerine*. Çev. Güneç Şar. 1. Baskı. Kabalıcı Yayınları. İstanbul; 2011. s.8. Sokrates tanrılara saygısızlık nedeniyle mahkemeye çıkarılmıştır. Platon, gençleri yoldan çıkardığı ve tanrılara saygısızlık ettiği sebebiyle mahkeme verilen Sokrates'in diyaloglarına *Euthyphron*'da yer verirken, bu diyalogların merkezinde din ve dindarlık yer alır.

² Demirci Gedük N. *Platon'un Eğitim Anlayışı*. Basılmamış Yüksek L. Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya; 2007. s.10-13.

³ Platon. *Yasalar*, Çev. Candan Sentuna ve Saffet Babür. Kabalıcı Yay. İstanbul;1998. s.104-115; Gedük, *a.g.t.*, s.10-15.

⁴Bknz. <http://law.jrank.org/pages/12116/Moral-Religious-Influences.html> Ayrıca Bknz. Dummer, HR. *Religion in Corrections*. Lanham, MD: American Correctional Associates.2000.

mamakla birlikte, Ahmet Cevdet Paşa tarafından 1877'de dini ve örfi kurallara dayalı olarak hazırlanan "Mecelle" adı verilen kanun tüm tebaaya uygulanmaktaydı.⁵

Din ve suç ilişkisine dair ele alınabilecek ikinci boyut, suçluların iyileştirilmesinde dini bağlılığın ve din adamlarının rolüdür. Aydınlanma döneminden itibaren Hristiyan sosyal reformistleri tarafından suç işleyen sosyalleştirmek ve onu suçtan uzaklaştırmak amacı doğrultusunda eğitim programlarında dini telkinlere yer verilmiştir.⁶ Din ve dini kurumların suçu azaltma, tahliye sonrası mahkûmların topluma geri dönüşü, suçlu rehabilitasyonu ve dinin suçluyu tedavi etmedeki güncel ve potansiyel rolü üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin Hercik'in çalışmasında, gönüllü İncil çalışmalarına düzenli katılan veya inanç temelli bir program bitiren mahkûmların, gerek cezaevinde kurumsal suçlar, gerek de cezaevi sonrasında yeniden suç işleme ihtimallerinin azaldığını göstermiştir.⁷ Türkiye'de ceza infaz kurumlarında da, manevi bakım hizmetleri isteğe bağlı olarak mahkûmlara sunulan hizmetler arasındadır.⁸ Ayrıca, bu hizmet, isteğe bağlı olarak farklı dini inançlardan mahkûmlara yönelik olarak da sunulmaktadır. Örneğin, Bakırköy kadın kapalı ceza infaz kurumunda ayda bir defa düzenli olarak gelen papaz, isteyen mahkûmlarla görüşmeler yaparak, özel dini günlerde onlar için programlar düzenlemektedir. Bunun yanı sıra din hizmetlerinden yararlananlar ile ilgili çalışmalara bakıldığında, özellikle mükerrer suç karışmamış olanların bu hizmetleri almaya daha istekli olduğu ortaya konmuştur.⁹

Suç ve dini bağlılık arasındaki ilişkiyi ele alan üçüncü boyut ise, dindarlığın suça engel olup olmadığı meselesine odaklanır. Bu husus, geçmişten günümüze çok tartışılan konu başlıklarından biri olmakla birlikte, üzerinde uzlaşa sağlanmış bir husus değildir. Suç ve dindarlık arasındaki ilişkiyi konu edinen çalışmalar incelendiğinde, ortaya konan farklı araştırma sonuçları net bir çıkarım yapmayı mümkün kılmamaktadır. Çalışma sonuçları arasındaki bu farklılıklar ise, kuramsal ve yöntemsel çeşitliliğin yanı sıra, sosyo-ekonomik değişkenler ve kültürel farklılıklar gibi unsurlardan kaynaklı olabilmektedir. Ayrıca, dini bağlılık ile suç arasındaki ilişkinin suç türlerine göre değiştiğine dair de kuvvetli bulgular mevcuttur. Bununla birlikte, suç ve inanç meselesi suç önleme politikaları ve toplumsal uzlaşa açısından her zaman ilgi çekmeye devam etmektedir.

Hirschi ve Stark'ın *Hellfire and Delinquency* adlı dindarlık ve suçluluk arasında önemli bir ilişki tespit edemedikleri bu ilk çalışmadan sonra, konuya yönelik bilimsel çalışmalar artarak devam etmiş olup, konuyla ilgili farklı araştırma sonuçları ortaya konmuştur. Bir grup araştırmacı onların anlamlı bir ilişki ortaya koymada daha az olası bir veriyi ve suçluluk tipini analiz ettikleri için başarısız olduklarını ileri sürmektedir. Diğer bir grup ise, teorisinin ampirik testinin ve dindarlık-suçluluk arasında herhangi bir ilişki olmadığını ortaya koyan bu bulguların geçersiz olduğunu iddia etmiştir. Sonrasında ise hem mikro düzeyde, hem de makro düzeyde yapılan araştırmalar konuya odaklanmıştır. Mikro düzey ilişkiyi açıklamak için, araştırmacılar, genel gerilim teorisi gibi teorik perspektiflerin yanı sıra, kontrol teorileri, sosyalleşme ve sosyal-öğrenme teorilerine başvurmuşlardır. Araştırmacılar, bu teorileri test ederken de din-suç ilişkisini, tek yönlü varsaymak yerine, din ile suç arasındaki iki yönlü veya

⁵ I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı İmparatorluğu topraklarında Hanefi İslâm hukuku geçerli idi. Bunun yanı sıra, kamu hukukunun bazı kısımları örf ve âdetlerin yanı sıra, Sultanın emri ile kanun gücü kazanan "Kanunname"ler ile düzenlenmekteydi. Ayrıca, Hristiyan ve Yahudi hukuku da kendi dini kurumları tarafından uygulanmaktaydı. Sadece bir tür borçlar hukuku kitabı olan "Mecelle" ve taşınmazlara ilişkin bir kanun, dinsel farklılıklar gözetilmeksizin bütün tebaalara, *Nizamiye* Mahkemeleri tarafından uygulanmaktaydı. Baknz. Oğuz, A. Türk Medeni Hukuku'nun Gelişim Çizgisi ve Karşılaştırmalı Hukukun Rolü. AÜHFD. 2006;55 (1). s.195-205.

⁶ Bilgiç Ş. Hapsedilme, İyileştirme ve Yeniden Suç İşleme, Vadi Yayınları. Ankara;2012. s.117

⁷ Johnson Byron R. Suç ve Suçluluğa Çözüm Üretmede Dini Kurumların Rolü, Çev. Halide Aslan, Din Sosyolojisi Çağdaş Gelişmeler, Der. Peter B Clarke. İmge Yayınları. 1.Basım. Ankara;2012. s.47.

⁸ Bilgiç, a.g.e., s.128.

⁹ Yıldız M. Suça Sürüklenen Ergenlerin Ceza İnfaz Kurumlarındaki Din Hizmetlerine Katılımları İle İlişkili Faktörler, JASSS 2014;29. s. 201-216.

karşılıklı ilişkileri incelemişlerdir. Dindarlık ve suçla ilgili makro-düzye araştırmalar ise, Stark'ın "ahlaki topluluklar" tezini ve dinin diğer etkilerini test etmek için konuyu ele almış ve seküler devletler ile seküler olmayan devletlerde suç ve dini bağlılık arasındaki ilişkinin farklı olacağı iddiasını ortaya atmışlardır. Bazı araştırmacılar ise, din-suç ilişkisine dair ortaya konan farklı sonuçları, ölçme, doğru örnekleme, uygun istatistiksel modelleme gibi yöntemsel konuları gündeme getirerek açıklamışlardır.¹⁰

Din ile toplumsal kurumlar arasındaki ilişkiye odaklanan araştırmacılar, dinin ahlaki değerlerin içselleştirilmesine ve sosyal normların özümsemesine katkıda bulunup, toplumsal uyum ve bağlılık düzeyini arttırarak suç ve sapmayı engellediği düşüncesini savunmaktadırlar. Özellikle dini bağlığı esas alan yaşam biçimleri ile sapkın davranış biçimleri arasındaki çelişkiye vurgu yaparak, dini bağlılığın kişiyi suç ve sapkın davranışlardan caydıracağı ileri sürülmektedirler.¹¹ Yaygın kabul, herhangi bir dini bağlılığın, suç işleme olasılığını düşürdüğü şeklinde olsa da, bazı araştırmacılar seküler toplumlar ile dindar toplumların suç oranlarını karşılaştırarak, dindar topluluklarda suçun daha fazla olduğunu iddia etmiştir. Bu anlamda, Zuckerman, ateizmin ve sekülerliğin topluma etkisinin, dinden daha çok olacağı iddiasını taşımaktadır.¹² O, ABD'de dinin, barışçıl kültüre daha mı az katkıda bulunmakta olduğu sorusundan hareketle, çeşitli araştırma sonuçlarını değerlendirmiştir. Buna göre, cinayet oranlarının seküler ülkelerde daha düşük iken, Tanrı'ya inancın yaygın olduğu, dindarlık seviyesi yüksek olan bölgelerde daha fazla olduğunu ortaya koymuş ve bunu sadece şiddet suçlarıyla sınırlamayıp, iddiasını ateistlerin Amerikan hapisane nüfusundaki oranından hareketle (tüm cezaevlerindeki ateistlerin toplam oranı %0,2) desteklemiştir.¹³ O, "The Pew Research Center" verilerinden hareketle, Amerika'da Louisiana ve Alabama gibi en yüksek cinayet oranına sahip eyaletlerin dindarlık seviyesi yüksek iken, dindarlık seviyesi düşük olan Vermont ve Oregon gibi eyaletlerin de en düşük cinayet oranına sahip olduğu verileri sunmuştur.¹⁴ Ancak burada, eğitim seviyesi, yoksulluk ve sosyo-kültürel etkenlerin suç üzerindeki etkisi göz ardı edilmemelidir. Dindarlık ve eğitim seviyesi ya da dindarlık-yoksulluk ilişkisi ve bunların suç üzerindeki etkisinin çok boyutlu olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

1. ÇALIşMANIN AMACI

Bu çalışma, dini bağlılık ile suç işleme arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını ve bir ilişki varsa, bu ilişkinin nasılığını irdeleyerek, suç ve dini bağlılık/değerler arasındaki ilişkiye yer veren temel suç kuramlarını ele almaktadır. Ayrıca din, dindarlık, dini bağlılık ve değerler ile suç ve sapkın davranış arasındaki ilişkiyi ele alarak, aralarında sebep-sonuç ilişkisi kuran temel kuramlar bu araştırmanın merkezindedir. Bu doğrultuda literatür taramasından faydalanılmıştır. Çalışma, suç ve dindarlık ilişkisinde mevcut problemlere ilişkin çözüm arayışında olanlar için, uygun kuramın sečilmesine yardımcı olmayı hedeflemektedir.

¹⁰ Johnson BR, Jang SJ, Larson DB, De Li S. Does Adolescent Religious Commitment Matter? A Reexamination of The Effects of Religiosity on Delinquency. *Journal of Research in Crime & Delinquency* 2001;38(1). s.22; Jang SJ. Religion And Crime. Bknz <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396607/obo-9780195396607-0177.xml>

¹¹ Kızmaz Z. Din ve Suçluluk: Suç Teorileri Açısından Kuramsal Bir Yaklaşım. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2005;15(1). s.190.

¹² Zuckerman P. *Living The Secular Life: New Answers To Old Questions*, Penguin Press, Newyork; 2014.

¹³ Zuckerman P. Atheism, Secularity, and Well-Being: How the Findings of Social Science Counter Negative Stereotypes and Assumptions. *Sociology Compass* 2009;3(6). s.955.

¹⁴ Zuckerman, *a.g.m.*, s.955-959. Amerikadaki, dindarlık seviyesi yüksek eyaletler ile dindarlık seviyesi düşük eyaletlerin barışçıl ortamının kıyaslamasıyla elde edilen bulgularda teoriyi yansılayan eyaletler de mevcuttur. Örneğin, dindar olan Utah'da barışçıl eyaletler arasındadır..

2. SUÇ VE DINDARLIK İLİŞKİSİ ÜZERİNE KURAMSAL BİR ÇERÇEVE

Suç davranışı ile ilgili açıklamalarında, değerlere ve dini bağlılığa yer vermiş olan temel suç kuramları arasında, işlevselci/fonksiyonalist kuram, sosyal kontrol kuramı, sosyal öğrenme kuramı, rasyonel tercih kuramı, sosyal düzensizlik (ekolojik) kuramı ve kontrol kuramı altında yer alan sosyal bağ kuramı, nötrleştirme kuramı, sınırlama ve zorlama (baskı) kuramları sayılabilir. Dindarlık-suç ilişkisini ele almada kişilik kuramlarını dışarda tutmak konuyu eksik bırakmak olacağı için bu kuramlara da yer verilmiştir.

2.1. KİŞİLİK KURAMLARI: KARANLIK DÖRTLÜ

Suç ve sapkın eyleme neden olan kötülüğün doğası ile ilgili psikolojik yaklaşımlardan biri, kişilik üzerine yapılan ve karanlık dörtlü (the dark tetrad) olarak adlandırılan kişilik kuramıdır. Del Paulhus ve Kevin Williams tarafından, önce *makyavelcilik*, *narsisizm* ve *psikopat*¹⁵ olmak üzere, karanlık üçlü (the dark triad) olarak tanımlanan bu kişilik özelliklerine daha sonra *sadizm*¹⁶ eklenmiştir. Buna göre, kötü olarak tanımlanan davranışlar, dört türe ayrılmaktadır ve bu temel kişilik özellikleri, dürüstlük, uyum sağlama, vicdan ve empati kurma boyutlarının negatif kutbunda yer almaktadır.¹⁷ Bu kişisel özellikler, suç ya da psikiyatrik durumlardan ziyade daha çok gündelik hayatta karşımıza çıkan kötü davranışları ve sapkınlıkları açıklamak için kullanılmaktadır. Bununla birlikte, bazı suç türlerinin altında yatan fırsatçı davranma, empati kuramama ve başkalarının zarar görmesine neden olacak şekilde kasıtlı davranışta bulunma vs. şeklinde kişinin suça yönelmesinde de etkili olmaktadır.

Makyavelcilik, Machiavelli'nin siyasi stratejilerine referansla isimlendirilen bu kavram, alaycı bir dünya görüşüne sahip olma, başkalarını sömürü, ahlak yoksunluğu, güç elde etmek için diğerlerini/rakiplerini manipüle etme (kurnazlık, hile, aldatma durumu) ve amacına ulaşmak için kendine her yolu meşru sayma gibi kişisel özelliklere atıfta bulunan bir kişilik bozukluğudur. Daha sonra, Jones and Paulhus (2009), bu özelliklere askeri stratejist Sun Tzu'nun planlama, koalisyon oluşumu ve itibar oluşturma stratejilerini de eklemiştir. Özellikle bu son özellikler, makyavelciliği psikopatiden ayıran temel özelliklerdir. Psikopatiden ayıran diğer bir özelliği de psikopatinin aksine dürtüsel değil stratejik hareket etmesidir. Yani makyavelcilik kalıtsal değil, öğrenilen bir davranış kalıbıdır. Ayrıca, psikopatlar çevrelerini ve itibarlarını pek dikkate almaz iken, makyaveller için çevreleri ön planda olup, ittifaklar kurarak, olumlu bir şöhret sürdürmek onlar için önemlidir. Onları narsisistlerden ayıran kısım ise kendi değerleri ve başarıları hakkında abartılı iddialarda bulunmamalarıdır. Özetle, makyavelciliğin ana unsurları, (1) manipüle etme (2) duyarsızlık ve (3) stratejik-hesaplayıcı davranıştır. Ayrıca, psikopatlar ve sadistlerin aksine, belirli bir kazançları ya da amaçları olmadığı sürece intikamcı veya zalim davranışlarla kendilerini riske atmazlar.¹⁸ Ayrıca makyavelcilik, özellikle siyasi çıkarlarına göre davranan bireylerde sık görülen bir kişilik türü olarak tanımlanmakta ve siyasi hayatta normal görülmektedir. Suç ve sapkın davranış ile makyavelci kişilik tipi ve dindarlık arasındaki ilişkiye dair doğrudan yapılmış bir çalışmaya rastlanılmamakla birlikte, özellikle belirli suç türlerine yönelen suçlularda empati kuramama, manipüle etme, duyarsızlık ve hesaplayıcı davranış gibi makyavelci davranış özellikleri gözlemlenmek-

¹⁵Paulhus DL. ve Williams KM. The Dark Triad Of Personality: Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy. Journal Of Research In Personality 2002;36(6). s.556-563.

¹⁶ Mededovic J. ve Petrovic B. The Dark Tetrad Structural Properties and Location In The Personality Space, Journal Of Individual Differences 2015; 36(4). s.228-236.

¹⁷ Jakobwitz S. ve Egan V. The Dark Triad and Normal Personality Traits. Personality and Individual Differences. 2006;40. ss.331-339. s.331.

¹⁸ Paulhus D. ve Jones D. N. Measures of Dark Personalities. In G.J. Boyle, D. Measures of Personality and Social Psychological Constructs. In G. J. Boyle, D. H. Saklofske ve G. Matthews (Eds.). Measures of personality and social psychological constructs. San Diego. CA: Academic Press. 2015. s.562.

tedir. Bununla birlikte suç ve sapkın davranışa karışmamış dindar bireylerde de bu kişilik özelliği gözlemlenebilmekte ve aralarında ters bir ilişki olduğuna dair bulgulara rastlanılmaktadır.

Narsisizm, genel anlamda gösteriş, kibir, üstünlük hissi, ben merkezlik, kendini abartma ve empatisizlik özellikleri ile tanımlanmaktadır. Sürekli bir hayranlığa, ilgi ve sevgiye ihtiyaç duyma söz konusudur. Diğer özelliklerle karşılaştırıldığında, kilit unsur ihtiyaç hissi olarak görülmektedir. Özellikle psikopat bir narsisist, kendisine biçtiği değer duygusu karşlanmadığında veya bu değer tehdit altına girdiğinde onu korumak için saldırıya geçebilmektedir. Narsistik kişilik bozukluğunun da, hem kalıtsal olduğu, hem de çocukluk çağında geliştiğine dair iddialar mevcuttur. Narsistik davranış, makyavellerin manipülasyonu ve psikopatinin duyarsızlığı ile benzer özelliklere sahip olsa da esasen görkemli bir kimlik ve temel bir güvensizlik arasındaki çarpışmayla tanımlanmaktadır.¹⁹ Bu anlamda görkemlilik ve ihtiyaç arayışı, narsisistleri yeni arayışlara, maceralara götürebilmektedir. Ayrıca insanların tepkilerini, onlara güven duygusu vererek yönlendirebilmektedirler. Bununla birlikte narsizmde dürtülerin rolü azdır ve güvensizlik asıl itici güçtür.²⁰ Narsisist kişiliğin suç ile ilişkisi ise kendini özel hissetmesi ve üstünlük hissi geliştirerek, saldırgan tutumlar sergileyebilmesi şeklindedir. Narsisizm ile dindarlık arasındaki ilişkiye dair doğrudan bir araştırmaya rastlanılmamakla birlikte, dindarlığın narsisizme engel mi olduğu yoksa narsizmi beslediği mi sorusu da önemli bir tartışma konusudur.

Sadizm, anti-sosyal kişilik bozukluğunun bir çeşidi olarak görülmekte ve adını Marquis de Sade'den almaktadır. Bir canlıya acı çektirmekten, birilerini kasten rahatsız etmekten zevk alma durumu olarak tanımlanmaktadır. Başkalarının duyduğu acı burada zevk kaynağıdır. Paulhus'a göre, sadizmin kökenleri çocukluk oyunlarına kadar götürülebilir ve yetişkinliğe geçiş de tam olarak bu sadist oyunları terk etme aşaması ile ilişkilidir. Sadist, insanların acı çekmesinden heyecan duyduğunda ve onların zarar görmesinden eğlendiğinde kötülük arayışına girebilmektedir. Bu özelliklere sahip bireyler, aşırı bencildirler ve başkalarının acılarına karşı empati duyamamaktadırlar. Sadizmin kökeninde cinsellik olduğu ve öldürmeyi içermediği, daha ziyade başkalarının acılarından heyecan duyma ya da zevk alma amaçlı onlara acı vermek olduğu da iddia edilmektedir. Psikopatların aksine, şiddet ya da sapkın davranışları belirli bir amaç, hesap uğruna değil, tümüyle kendilerini tatmin etme amaçlı gerçekleştirmektedirler.²¹ Sadizm ile dindarlık arasındaki ilişkiye dair de doğrudan bir çalışmaya rastlanılmamakla birlikte, diğer kişilik türlerine kıyasla dindarlık ile aralarında ters bir ilişki olduğu iddiası ortaya atılabilir. Nitekim kişiler dindarlıkları ile birlikte birçok davranış tipini meşrulaştırarak, onu gerçekleştirme imkânını kendilerine tanırsalar da, başkalarına acı çektirmekten haz almaya dayanan sadist davranışları meşrulaştırma din açısından epey zor gözükmektedir.

Psikopati, sosyal yönden sapkın davranışlar sergileyen anti-sosyal kişilik bozukluğu tanısı altında olan psikopati, duygusal bağların olmayışı, asosyallik, cezadan ders çıkaramama, acımasızlık, duygusuzluk/vurdumduymazlık ile tanımlanmaktadır. Duyarsız olma/duygu yoksunluğu ve kontrol-eksikliği/dürtüsellik olmak üzere iki temel unsuru vardır. Empati yokluğu, genellikle başkalarının duygularına karşı duyarsız olmayı ifade eder ancak başkalarının duygularına kayıtsız bir psikopat her zaman aktif olarak çevresindekilere zarar vermez veya karşı tarafı kontrol etmeye çalışmaz. Doğuştan mı olduğu, yoksa sonradan mı kazanıldığına ilişkin tartışmalar mevcut olmakla birlikte sonradan meydana geldiğini savunan araştırmacılar genellikle bu tarzda kişiliklerin hem travmatik, hem de istismar edici bir

¹⁹ Paulhus ve Jones, *a.g.m.*, s.563.

²⁰ Jones DN ve Paulhus DL. Introducing The Short Dark Triad (Sd3): A Brief Measure Of Dark Personality Traits. *Assessment* 2014;21(1) ss.28-41.

²¹ Paulhus ve Jones, *a.g.m.*, s.584-5;

çocukluk dönemi boyunca geliştiğini savunmaktadır. Bununla birlikte, öz-denetim eksikliği, suçlu olmayan psikopat düşüncelerde olduğu kadar suç davranışını açıklamada da önemlidir. Dürtüsellik unsuru, psikopatı diğerlerinden ayırt etmede kilit noktadadır. Duyarsızlık ile dürtüsellik birleştiğinde özellikle kısa vadeli heyecan arayışları, kişiyi acımasız suç davranışları yönünde cesaretlendirebilmektedir.²² Bu kişilik türü, durumları kendi yararına nasıl kullanacaklarını hesaplama yetisinin yanı sıra vicdan azabı duymama, yalancılık, pişman olmama gibi temel özelliklere de sahiptir.²³

Nevroz veya psikoz ile dindarlık arasındaki ilişki üzerine iki zıt görüş vardır. Birinci görüş, dinin psikopatoloji ile alakalı olduğu ve ruhsal bozukluklarla dindarlık arasında pozitif bir ilişki olduğunu savunmaktadır. Örneğin, Freud için din, nevrotik bir durumdur. Badcock ise, Hristiyanların ve özellikle de Hristiyanlığın çileci, dünyayı reddeden yönünün bireyleri psikotik ve paranoid hale getirir iken, diğer dinleri reddetmekle de megalomanyak hale getirdiğini savunmaktadır.²⁴ İkinci görüş ise, bunun tam aksine dinin beden ve ruh sağlığını koruyarak bireyi iyileştirdiğini ve nevroz ya da psikoz ile din arasında ters bir ilişki olduğunu savunur.²⁵ Psikoz veya nevroz ile dindarlık arasındaki ilişkiyi, bunların biyoloji/genetik nedenli mi olduğu yoksa çevre nedenli mi olduğu tartışması şekillendirmektedir. Eğer psikoz veya nevroz biyoloji/genetik kökenliyse mantıksal olarak din, psikotik veya nevrotik belirtilerin nedeni olamaz²⁶ ancak çevre nedenli ise çocukluk yaşantısının ve çevresinin psikoz veya nevroz oluşumunda etkili olduğu iddiasından hareketle dindarlık ile psikoz arasında bir ilişki tartışma konusu haline gelebilmektedir. Suç ve psikolojik hastalık ilişkisini ele alan çalışmalara bakıldığında, özellikle kadınlarda psikoz nedeniyle suç işleyenlerin oranı dikkat çekmektedir. Dindarlık ve suç ilişkisini ele alan bazı çalışmalarda da psikoz nedeniyle suç işleyenlerin dini bağlılığının yüksek olduğu görülmektedir.²⁷

2.2. İŞLEVSELÇİLİK KURAMI

İşlevselci kuram, toplumsal yapı ve kurumların bütün özellikleri ve doğası ile ilgilendiği için makrososyoloji içinde yer alır ve toplumsal bütünleşme olgusunu merkezine alarak, toplumsal sistemin birbirleri ile ilişkili yapılardan oluştuğu ve birbirlerinden beslendiği iddiasına dayanır. Buna göre, toplumsal yapılardan herhangi birinde meydana gelen bozukluk, diğerlerini de etkileyecektir. Yine, işlevselcilik kuramı, toplumu, normlar ve değerler etrafında ortak bir uzlaşıyla birliktelik sağlamış bir yapı olarak görür. Buna göre, suç da bu toplumsal yapıların birinde meydana gelmiş bozukluktur.²⁸ Yani din kurumu tarafından belirlenen normlar ve değerler, toplumu birarada tutan yapılar olup, toplumun birlikteliğini ve huzurunu sağlamakta iken bu yapıdaki herhangi bir bozukluk da suç ve sapkın davranışları artırmaktadır.

2.2.1. Anomi

Suç kavramı ile ilişkili *anomi* kavramı, ilkin Durkheim tarafından ortaya atılmış ve Merton tarafından geliştirilmiştir. Durkheim'in sosyoloji anlayışı toplumsal bütünleşme ve dayanışma kavramlarına dayanmaktadır. O, toplumsal işlevleri, toplumsal organizmanın temel gereksinimleri olarak görür. Örneğin

²² Hare RD ve Neumann CS. Psychopathy as a Clinical and Empirical Construct. 2008;4, pp.217-46. s.219-239.

²³ Paulhus ve Jones, *a.g.m.*, s.562.

²⁴ Badcock, C.R. (1980). The Psychoanalysis Of Culture. Oxford: Blackwell Akt. Michael Arygle, Psychology And Religion: An Introduction, 2000, Routledge Pup. First Published, London, s.81.

²⁵ Gürses İ. Dindarlık ve Kişilik. Birinci Baskı. Bursa. Emin Yayınları. 2010. s.68.

²⁶ Gürses, *a.g.e.*, s.77

²⁷ Kenevir F. Hayata ve Vücut Dokunulmazlığına Karşı İşlenen Suçlarda Kadın Suçluluğu ve Dindarlık İlişkisi. Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi. 2017; 6(3). s.797-8.

²⁸ Wallace AR ve Wolf A. Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Geliştirilmesi. Çev. Leyla Elburuz ve M.R Ayas. 1. Baskı. İzmir. Punto Yay. 2004. s.22-27.

cezalandırma, suça karşı toplumsal bir tepkidir ve yalnızca suç işleyeni cezalandırarak, suç önleme işlevi görmez aynı zamanda paylaşılmış ortak değerleri korumak gibi önemli bir işlevi de yerine getirir. Durkheim'in meşhur *anomi* kavramı ise belirsiz amaçları ve sınırsız beklentileri olan zihinsel karışıklığı veya başdönmesini ifade eder ve toplumda oluşan kuralsızlık durumunu ifade etmek için kullanılır. Ahlaki bir düzensizlik ve normsuzluk anlamına gelen anomi, insanların davranışları üzerinde yetersiz ahlaki kontrole sahip olunmasını anlatır. Toplumun kuralları ile ahlaki normların bozulması durumunu anlatan anomi, kişinin sapkın davranışa yönelmesine de imkân sağlamaktadır.²⁹ Anominin varlığı durumunda, mevcut normlar toplum üyelerinin davranışlarını artık kontrol edemez hale gelmektedir. Açık kuralların bireye rehberlik edemediği durumlarda, bireyler toplumdaki yerlerini bulamamakta ve değişen hayat şartlarına uyum sağlamakta zorlanmaktadırlar. Bu durum ise kişilerde tatminsizlik, hayal kırıklığı, çatışma ve sapmaya yol açmaktadır. Durkheim, endüstri devriminden sonra, anomiyi üreten faktörler olarak zorunlu endüstrileşme ve ticarileşmenin getirdiği ekonomik krizleri gösterir ve bu durumun anomiyi ortaya çıkararak suç, intihar ve sapma oranlarını artacağını öngörür.³⁰ Durkheim'in işlevselci yaklaşımında değerlerin önemli bir yeri vardır ve ortak değerlerin gelişmesinde ve bütünleşmenin sağlanmasında din önemli bir kurumdur.³¹

Merton'un anomi teorisine göre de sapma, bir anomi ürünüdür ve sapmaya yol açan şey kuralsızlıktır.³² Merton'un çalışmalarında Marx'ın izleri, özellikle odaklandığı Amerikan kapitalist sistemindeki ekonomik başarı hedefine yapılan vurguda kendisini göstermektedir. Ona göre anomi, kültürel amaçlar ile bunlara ulaşma arasındaki meşru yolların kapalı olmasıdır. Örneğin ABD için toplumsal hedef, maddi başarı iken, başarı hedefine götüren yasal belirli araçlar vardır ve bu araçlar buna imkân sağlamadığında, suça bulaşma gibi farklı yollarla başarı hedeflenmektedir. Ekonomik başarıya götüren meşru yollarda herkes eşit fırsat ve araçlara sahip değildir. Eşitsizliğin doğurduğu anomik şartlar içindeki bu bireyler, sunulan sınırlı fırsatlarla, isteklerine ulaşamama gerginliğiyle yüzyüzedirler. Bununla birlikte her bir sosyal sınıfın kendi başarı hedefi vardır.³³ Merton'a göre, anomik durumlar toplumun belirli segmentlerinde bir gerilim yaratır. Yapısal gerilimle olan bu ilgisinden ötürü, anomi teorisi, "gerilim teorisi" olarak da ifade edilir. Gerilim teorisi, uyumu sağlayacak bir motive olmadıktan sonra kişinin suç ve sapma davranışında bulunacağını varsayar. Patoloji, gerilim, hayal kırıklığı veya zihinsel çatışma gibi zihnin bazı durumlarına odaklanır ve gerilimin sosyal yapıda nereden kaynaklandığını sorusunu sorarak, gerilimin kökenine kültürel mesajları ve sosyal eşitsizlikleri yerleştirir. Buna göre, kişiyi gerilime sürükleyen iki durum vardır. İlki, *arzu ve beklentiler*'dir. Arzu ve umutlar arasında uyumsuzlukların olması, hayal kırıklığı yaratmakta ve kişiyi sapkın davranışa götürebilmektedir. İkincisi, *göreceli yoksunluk*'tur. Kişilerin durumlarını, başkaları ile kıyasladıklarında algıladıkları memnuniyetsizlik ve yoksunluk hissi gibi durumları anlatır. Anomi için sadece hedefler ve gerekli araçların parçalanması değil, aynı zamanda sosyal kurumların da zayıflaması gereklidir. Anomik çevrede, ailenin üyeler üzerindeki kontrolü zayıflar ve sapkın davranışın engellenmesi güçleşir.³⁴ Dindarlığın, arzu ve beklentiler ile göreceli yoksunluk üzerindeki baş etme gücü, suç ve sapma ile dindarlık arasındaki ilişkiyi belirlemede olduğu iddia edilebilir.

²⁹ Williams FP ve McShane MD. *Criminological Theory*. 3. Edition. New Jersey. Prentice Hall Pup.1999. s.92-3.

³⁰ Williams ve McShane, *a.g.e.*, s.93.

³¹ Wallace ve Wolf, *a.g.e.*, s.22-27.

³² Williams ve McShane, *a.g.e.*, s.94.

³³ Wallace ve Wolf, *a.g.e.*, s.66-67; Williams ve McShane, *a.g.e.*, s.95-6.

³⁴ Williams ve McShane, *a.g.e.*, s.98-103.

Stack ve Kanavy, elli ülkeden topladıkları verilerin analizinden hareketle, Katolikliğe olan bağlılık ile ırza tecavüz suçu arasında ters yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir. Bu durumu, Katolikliğin, evlilik öncesi seks, doğum kontrol ve kürtaj gibi konularda getirdiği sıkı cinsel düzenlemeler ile açıklamışlar ve dini normlardaki bu tarz düzenlemelerin ırza tecavüz suçunda vazgeçirici olduğunu ifade etmişlerdir.³⁵ Din, bazı durumlarda suça karşı bir kontrol mekanizması olarak, önleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmakla birlikte, bazı durumlarda özellikle etnik, ideolojik, siyasi ve mezhepsel çatışmalarda motivasyon kaynağı da olabilmektedir.

2.3. KONTROL TEORİSİ

Sosyal kontrol teorisi, geleneksel kriminolojik yaklaşımının tersine, insanlar neden suç işler sorusu yerine, insanlar neden suç işlemez sorusu üzerine odaklanmaktadır. Bu teori, insanların buldukları her fırsatta suç işlemeye hazır olduğunu ancak onları suç işlemekten alıkoyan belirli denetim unsurları ve kontrol süreçleri olduğunu ve bunların incelenmesi gerektiğini savunur. Buna göre de, insanı suç davranışından alıkoyan aile, eğitim, akran grubu, inanç, norm ve değerler gibi belirli iç ve dış kontrol mekanizmaları vardır. Bu iç ve dış kontrol mekanizmalarının zayıflaması ise, bireyin uyum sağlayan yönünü zayıflatarak suç ve sapma davranışını ortaya çıkarmaktadır. Sosyal denetim başarısızlığı ve yetersizliğinin suça neden olacağını savunan kontrol teorisi, suç davranışını önlemede de, bireye güçlü bir öz farkındalık ve dış kontrol sağlayan belirli kurumlar üzerinde durur. Kişinin bu kurumlara bağlılığı ise onu suçtan alıkoyacaktır. Yani bireyin aile, din, okul, aile ve arkadaşlık gibi kurumlara bağlılığı ne kadar güçlü olursa, suça yönelme olasılığı da o kadar düşük olacaktır. Bu anlamda suçluluk, bireyin toplumsal değer ve normlara olan bağlılığın azalması veya gevşemesidir. Bu çerçeveden bakıldığında, sosyal kontrol kuramcılarının da işlevselcilik gibi, Durkheim'in çalışmalarından esinlendiklerini söylemek mümkündür.³⁶

Kontrol teorisi altında, Reckless'in "*sınırlama teorisi*", Travis Hirschi'nin "*sosyal bağ teorisi*", Colvin'in "*zorlama ve sosyal destek teorisi*" ve Sykes ve Matza'nın "*nötrleştirme teorisi*" olmak üzere dört kuram sıralanabilir.

2.3.1. Travis Hirschi ve Sosyal Bağ Teorisi

Hirschi'nin sosyal bağ teorisi, suç davranışının temeline bireyin, toplum ile arasındaki bağın zayıflamasını veya kopmasını yerleştirir. Buna göre, kişiyi sosyalleştiren ve topluma bağlayan, onun uyumunu sağlayan dört temel sosyal bağ vardır. Bunlar: diğerlerine bağlılık, adanmışlık/taahhüt, meşguliyet/sosyal faaliyetlerin olması ve inanç'tır.

Diğer Kişilere Bağlılık: Birey, çevresindeki insanlara ne kadar çok değer veriyorsa o insanların düşünce ve beklentilerine de o ölçüde önem vermekte ve uyum davranışı geliştirmektedir. Bireyle, diğerleri arasındaki bağın, birçok sosyal problemi önleme gücü vardır. Psikopati/sosyopat olarak tanımlanan kişiler de, diğer insanlarla arasında herhangi bir bağ hissetmeyenlerdir. Dolayısıyla kişinin diğerlerinin fikirlerini önemsemesi, onun daha az yasa dışı davranış ihlali yapmasını sağlamaktadır. Buna göre, toplumla yakın bağ içinde olan, diğerlerine bağlı ve onların düşüncelerine önem veren kişiler, toplumsal hassasiyetleri ve normları kolay kolay ihlal etmez iken, çevresindekilere yakınlık hissetmeyen ve bağlılığı olmayan kişiler, norm ve ahlaki ilkeleri daha kolay ihlal edilebilmektedir.³⁷ **Taahhüt:** Kişilerin kanun ve kurallara uymasını sağlayan ve onları normlara aykırı davranıştan vazgeçiren şey, ellerindeki kay-

³⁵ Stack S. ve Kanavy M J. The Effect of Religion on Forcible Rape: A Structural Analysis. Journal For Scientific The Study of Religion. 1983;22 (1), s.67.

³⁶ Williams III ve McShane, *a.g.e.*, s.190-191; Kızmaz, *a.g.m.*, s.192.

³⁷Hirschi T. Causes of Delinquency. Third Printing. New Brunswick and London. Transaction Pup. 2004. s.17-18.

betme korkusudur. Birey, belirli bir emek sonucu ve uzun yıllar neticesinde belirli bir kariyer ve saygın bir kişilik elde eder. Kazandığı bu sosyal konumu ise kolay kolay tehlikeye atmak istemez. Bazı durumlarda kişinin önüne suç ve sapma cezbedici bir seçenek olarak çıksa dahi, mevcut sosyal konumlarını kaybetmemek ve cezaevine girmemek için bu tür sapkın davranışlardan kaçınırlar. **Meşguliyet/Sosyal Faaliyetler:** Zaman ve enerji bakımından kısıtlı olan bireyler, yasal şeylerle meşgul olduğu sürece, sapkın davranışlara vakti, fırsatı ve enerjisi olmayacaktır. Kişinin düzenli bir işinin olması ve bu işi belirli saat ve plan dâhilinde olması veya bir ergenin okul dışında kalan boş vakitlerini ders çalışarak, ders dışında ise spor, sanat vs. gibi faaliyetlere ayırması onu suçtan alıkoyacaktır. **İnanç:** Her toplumun benimsemiş olduğu belirli değerler sistemi vardır. Bu değerler sistemi, herkesin inandığı, kabul ettiği bir takım inanç ve normları içerir. İnsanları bir arada tutan ortak değerlere olan bu inanç azaldıkça da kişinin suç işleme ihtimali artacaktır. Bununla birlikte kişiler, iyi ve doğru olan ile istenen davranışlar hakkında ortak değerlere sahip olsa dahi, inandıkları inanç ilkelerini ihlal edebilmektedirler. Hirschi'ye göre, kişinin hırsızlığın yanlış olduğunu bilmesine rağmen hırsızlık yapmasının nedeni herkesin aynı derecede inanca sahip olmamasıdır yani inancın yoğunluğu veya derecesi değişebilmektedir.³⁸

Hirschi'nin ortaya koyduğu bu dört unsur, bireyi topluma bağlayan temel unsurlardır ve bireyi suç eyleminden alıkoyar. Bu dört unsura olan bağlılık azaldıkça da suç artacaktır. Bu dört unsur içinde, din ve inanç önemli bir toplumsal denetleyici/sosyalleştirici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kontrol teorisi açısından dini bağlılık ve suç ilişkisine bakıldığında, aile ve okul gibi dinsel kurumların da kişiye değerleri aşılacak suretiyle bireyin topluma ve yasalara olan uyumunu ve bağlılığını artıracak ve kişiyi sapkın davranıştan alıkoyacağı varsayılır. Kişilerin belirli inançlara sahip olsalar dahi, bu inançlarına ters düşen davranışları nasıl gerçekleştirdikleri sorusunu Cressey ve ardından Matza ve Sykes nötrleştirme teorisi ile açıklamışlardır. Onlar, suça karışan kişinin inancına ve değerlerine ters olan bu davranışları nötrleştirerek (vicdanlarının sesini susturarak) gerçekleştirdiklerini ortaya koymuşlardır. Matza ve Sykes kişinin suç eylemini, henüz işlemeyen haklı çıkaracak nedenlerle kendileri için nötrleştirdiklerini belirtirken, Hirschi, kişinin inancının yoğunluğunun az olmasıyla bunun gerçekleşeceğini iddia etmiştir. Ayrıca o, nötrleştirme teorisinin kontrol teorisi içinde değil, gerilim(strain) teorisi içinde değerlendirilmesi gerektiğini savunur.³⁹

2.3.2. Nötrleştirme Teknikleri

Matza ve Sykes'in nötrleştirme teknikleri teorisi, suç işlemiş kişilerin ilgili eylemlerini ahlaki/doğru bulmadıklarını ve suçluluk hissinden doğan vicdan azabını engellemek ve kendileri kötü hissetmemek için de eylemlerini çeşitli açıklama biçimleriyle savunduklarını belirtir. Buna göre, nötrleştirme teknikleri bir çeşit savunma mekanizmasıdır. Onlara göre, suçluların eylemlerini açıklamak için kullandığı beş (sorumluluğun reddedilmesi, zararın reddedilmesi, mağdurun varlığının reddedilmesi, suçlayanları suçlama ya da kınayanları kınama, kendi değerlerini diğerlerinden yüksek görme) nötrleştirme tekniği bulunmaktadır. Cromwell ve Thurman⁴⁰ da çalışmaları sonucunda bu tekniklere “karşılaştırmalı mazeret” ve “erteleme” olmak üzere iki nötrleştirme tekniği daha eklemişlerdir.⁴¹

³⁸ Hirschi, *a.g.e.*, s.20-23.

³⁹ Hirschi, *a.g.e.*, s.24-5.

⁴⁰ Cromwell P. ve Thurman Q. The Devil Made Me Do It: Use of Neutralizations by Shoplifters. *Deviant Behavior*. 2003;24:6. s.535-550.

⁴¹ Sykes MG ve Matza D. Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency, *American Sociological Review* 1957;22(6). s.667; Kenevir F. Kadın Mahkûmlarda Suç ve Din Anlayışı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. Basılmamış Doktora Tezi. 2015.

2.3.2.1. Sorumluluğun Reddi: Suça karışan kişi, suç eylemi ile ilgili olarak, sorumluluğunun kendisinde olmadığını, bulunduğu ortamın veya şartların kendini suça götürdüğünü belirterek suçta sorumluluğunu reddeder. Sorumluluğun reddinde ortam ve şartlar kadar eylemin istenerek değil, kazayla olduğu da iddia edebilmektedir. Suça neden olan ortam ve şartlar ile de, kültürel yapı, ekonomik şartlar, yaşanan çevrenin sosyal normları ve çevre kastedilmektedir. Ayrıca, suç eyleminde kötü şartların, kötü koşulların, sevgisiz aile ortamının ve kontrolü dışında olan güçlerin onu suça sürüklediği savunulur. Birey, kendisinin çaresizce suça itilmiş (görür) olduğunu belirtir. Bu bakış açısı, kişinin kendisine karşı derin bir yabancılaşmasının sonucu olarak da değerlendirilmektedir. Sorumluluğu yorumlama, sadece özel durumlarla ilgili değil, kültürel inşalarla da ilgilidir. Sorumluluğun reddi, kişisel kusuru savuşturma fonksiyonu ve belirli tür kişilik yapıları ile de ilişkilidir.

2.3.2.2. Zararın Reddi: Suça karışan kişi, gerçekleştirdiği eylemin yasal olmadığını farkında olmakla birlikte, ilgili eylemden ötürü kimseye büyük bir zarar gelmediği ile davranışını açıklamaktadır. Kişi, burada eylemini zarar görenin olup olmamasına dair yaptığı ayırım ile açıklar. Onun için, kötülük; eyleminden birisi açıkça zarar gördüyse vardır ve bu konu da fazlasıyla yoruma açıktır. Buna göre, hırsızlık, ödünç/izinsiz alma olarak da görülebilmektedir. Burada kişi ve eylemleri arasındaki bağ, zararın inkârıyla kırılmaktadır. Ayrıca zararın inkârı söz konusu olduğunda, toplumun da belli norm dışı davranışlara göz yumduğu görülmektedir. Toplumdan topluma değişmekle birlikte, toplumlar bazen kopya çekme, okulu asma, biletsiz yolculuk yapma vs. gibi konularda suçluya karşı daha hoşgörülü olabilmektedir. Çünkü burada normlara tam bir muhalefet değil, normlara ehliyet vermek suretiyle suçun nötrleştirilmesi sağlanır.⁴²

2.3.2.3. Mağdurun Reddi: Suç eylemini gerçekleştiren kişi, eyleminin verdiği zararı ve sorumluluğunu kabul etse dahi, ilgili suç davranışını kendi ahlaki öfkesi ve zararın yanlış durumlar içinde verilmediği ısrarıyla nötrleştirebilir. Suçluya göre, burada zarar gerçek bir zarar değildir, tam tersine haklı bir misilleme, adaleti sağlama şeklidir. Kendini karşı tarafa cezasını veren bir pozisyona taşıyarak, kurbanı yanlış-yapan kişi ya da günahkâr olarak tanımlar. Mağdurun yaptıkları karşısında suçlunun mağdura ödettiği bir ders veya cezadır ve ilgili durumda mağdur, mağdur olmayı hak etmiştir. Hukuk dışı adalet arayan sert dedektif vs. gibi popüler imgeler de toplumun geneli tarafından hayran olunan suçlu tipidir ve kişi eylemini benzer bir rolün parçası olarak görebilmektedir. Suçlu için, mağdurun varlığı halinde, eylemin koşullarıyla ilgili olarak mağdur inkâr edilebilir. Özellikle fiziksel olarak varlığı bilinmeyen, belirsiz bir soyutlama veya mağdurun suç işlenen yerde bulunmaması da kurbanın varlığı bilincini zayıflatır ve bu doğrultuda mağdurun varlığı reddedilebilir. Mağdurla ilgili farkındalığın azalması, suç eylemine yönelmede önemli rol oynamaktadır.⁴³

2.3.2.4. Kınayanları Kınama: Reddedenleri reddetme olarak da ifade edilen bu savunma biçiminde, suçlu, dikkatinin merkezini kendi sapkın davranışlarından ziyade karşı tarafın tepkisine veya yaptıklarına yöneltir. Suçlu, eylemini kınayanların, gerçekte kendi yaptıklarını görmeyen ikiyüzlüler ve sapkınlar olduğunu iddia eder. Burada kendini kınayanlara ve toplumun hâkim normlarının uygulanış şekline karşı eleştiri ve alaycılık vardır. Hâkimin ve devletin adaletsiz olduğunu veya polisin bozulmuş ve acımasız olduğunu iddia edebilmektedirler. Dolayısıyla yasalara uyanların yanında kalma isteği onlar için cazip değildir. Burada da suçlu, kendi sapkın dürtüleri ve diğerlerinin tepkileri arasında yön değiştirir ve diğerlerine saldırmakla, kendi davranışlarının yanlışlığını daha kolay bastırabilir.⁴⁴

⁴² Sykes ve Matza, *a.g.m.*, s.667-8.

⁴³ Sykes ve Matza, *a.g.m.*, s.668.

⁴⁴ Sykes ve Matza, *a.g.m.*, s.668; Kenevir, *a.g.t.* s.264.

2.3.2.5. Kendi Değerlerine Bağlılık: Toplumun geniş bir kısmının taleplerini, suçluluğu içeren küçük sosyal grupların taleplerine (iç ve dış sosyal kontrol aracılığıyla) feda edilmesiyle suç nötrleştirilmektedir. Suça karışan birey, hâkim norm sistemini inkâr etmemekle birlikte, içinde bulunduğu küçük grupların değer sistemi ile yasaları çiğneme arasında bir ikilem içinde kalmaktadır. Bu ikilem içinde kalan birey, hukuka saygılı kalma seçimiyle de, bu ikilemi çözebilirken, hâkim sosyal düzene aykırı da davranabilmektedir. Gerçekleştirilen eylem, bir değer olarak “arkadaşa yardım” veya “bir arkadaşı asla ispiyonlamama” şeklinde yüksek bir değer olarak yorumlanabilmektedir. Yani suçlu, dâhil olduğu küçük sosyal grubun değerlerini öne çıkararak, toplumun hâkim normlarını ihlali etmesini haklılaştırabilir ancak bu nötrleştirme tipiyle, daha az karşılaşılmaktadır.⁴⁵

2.3.2.6. Erteleme: Cromwell ve Thurman tarafından ortaya konan “erteleme” tekniğinde, suçlular daha çok, “böyle olacağını düşünmemiştim, üzerimdeki stres gittiğinde daha detaylı düşünürüm” gibi ifadelerle, suçluluk hislerini bastırarak olayı geçiştirme şeklinde açıklamalara başvurmaktadırlar.⁴⁶

2.3.2.7. Karşılaştırmalı Mazeret (Kıyaslama): Suça karışmış kişi, gerçekleştirdiği suçun diğerleri tarafından işlenmiş daha ciddi suçlarla kıyaslandığında daha hafif olduğunu iddia ederek, ilgili eylemini savunabilmektedir.⁴⁷

Sadece başkaları tarafından işlenmiş suçlarla kendi suçlarını kıyaslama şeklinde değil, aynı zamanda suça karışan kişinin, iki suç eylemi arasında kendine göre daha hafif olanı tercih etmesiyle de ilgili davranış savunulabilmektedir. Örneğin, fuhuş yerine hırsızlığı tercih ettiğini belirterek ilgili suç eylemi nötrleştirilebilmektedir. Tercih edilen ve diğerine göre daha kabul edilebilir olan suç tanımı ise görece- lidir ve daha çok mağdurun sahip olduğu değerler tarafından belirlenmektedir.

2.3.2.8. Geçmiş Yaşam Mağduriyeti: Suç davranışını sahip olduğu değerler içinde açıklamada kullanılan bir diğer nötrleştirme türü de, geçmiş yaşam mağduriyetidir. Suç işleyen tarafından ilgili suç hem kendi değerlerine aykırı olarak kabul edilmekte, hem de suçun sorumluluğu üstlenilmektedir ancak suçla ilgisi olmayan kişinin kendi geçmişinde yaşadığı özel bir mağduriyetten ötürü kişi kendini haklılaştır- maktadır. Geçmiş yaşam mağduriyetini intikamdan ayıran kısım ise, suç mağdurunun bunu hak etmedi- ğinin ifade edilmesidir.⁴⁸

Nötrleştirme teknikleri, suça karışan bireyi, kendi içselleştirilmiş değerlerinin baskısından tamamen korumayı yeterince başaramayabilir. Sykes ve Matza, nötrleştirme tekniğinin, cinsiyet, yaş, sosyal sınıf, etnik grup vs. gibi ayırıcı farklılıkları ile ilgili daha fazla bilgiye gereksinim duyduğunu ve yine nötrleş- tirme tekniklerinden bazılarının, belirli tür suç ve sapkın eylemlerin daha sık görüldüğünü belirtir.⁴⁹ En kötü şiddet suçlarının daha dindar olduğuna ilişkin iddialarda, kötü davranışları rasyonalize etmek için dinin kullanıldığı belirtilmektedir. Atlanta bölgesinde 48 ciddi sokak suçlusu ile yapılan mülakat çalış- masında, bunlardan 45'inin dini inancını dile getirdiği ifade edilmiştir. Çalışmada suçluların çoğunun güçlü dini inanca sahip olduğunu ve suçlarını haklı çıkarmak için de dini nasıl kullandıkları ele alınmış- tır. Buna göre, dinlerin kötülüğün öbür dünyasını ve sonuçlarını vurgulamalarına rağmen, grubun ey- lemlerinin uzun süreli sonuçlarını ciddiye almada başarısız oldukları tespit edilmiştir. Suçluların, kısa vadeli düşüncelerini (suç) uzun vadeli inançlarıyla (din) nasıl birarada barındırdıklarını ise, suçu teşvik

⁴⁵ Sykes ve Matza, *a.g.m.*, s.668-9.

⁴⁶ Cromwell ve Thurman, *a.g.m.*, s.546.

⁴⁷ Cromwell ve Thurman, *a.g.m.*, s.546; Kenevir, *a.g.t.*, s.274.

⁴⁸ Kenevir, *a.g.t.*, s.274.

⁴⁹ Sykes ve Matza, *a.g.m.*, s.669.

etmede dini doktrinin ilkelerini kullanarak gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Bu suçlular, dinlerinin (çoğunlukla Hıristiyan) affedici olduğunu ve kendilerinin de affedileceklerini düşünmektedirler. Dindarlık ile suç arasındaki ilişkinin açıklanmasında, insanlara hak ettikleri şeyleri verme (günah işleyen kişiye karşı işlenen suç), pharasaism (gerçek dindarlık olmaksızın dini davranışların harici şekillerine sıkı sıkıya bağlı kalmak), kendi kendine dini otorite (asıl cehennem burada), batıl inançlar (suçtan önce dua etmek) ve saf liberal teoloji (Tanrı herkesi affeder), suçu tanrının isteği olarak görme vs. dikkat çekmektedir. Burada, din suçu haklı çıkarmadığı ancak suçluların kendi amaçları doğrultusunda suçu haklılaştırma yollarını dinden istismar ettikleri belirtilmiştir.⁵⁰

2.3.3. Reckless ve Sınırlama Teorisi

Reckless (2003) tarafından geliştirilen ve orta ölçekli bir teori olan sınırlama teorisi, kontrol teorisi içinde sınıflandırılır. Suçu, bir dizi şartlara maruz kalan bireyin hukuk kurallarını ihlal etme durumu olarak tanımlar ve bu teoriye göre kişiyi hem kendi dışındaki baskı unsurları ve stresli durumlar, hem de kendi psikolojik sorunları suça yönlendirebilmektedir. Bunun yanı sıra aile üyeleri, arkadaşlıklar, çevredeki rol modellerinin cesaretlendirmesi, çeşitli suç girişimlerinin eğlenceli görünüşü ve kazanç elde etme arzusu suç eğilimini çekici kılabilir. Bireyi suça götüren iki temel unsur olduğunu söyleyen Reckless, bunları kişiyi suç işlemeye yönlendiren çekiciler(pushes) ile kişiyi suça sürükleyen iticiler(pulls) olarak tanımlar. Bununla birlikte o, itici ve çekicilerin tek başına kişinin suça yönelmesini açıklayamayacağını, ancak suçu daha olası kılacağını ifade ederek, diğer sosyal kontrol teorisyenleri gibi suçun sadece sosyal düzensizliğin bir sonucu olarak ortaya çıktığını reddeder. Ona göre, suç, sadece sosyal düzensizlik sonucu ortaya çıksaydı, düzeni bozuk yerleşim birimlerinde yaşayan tüm gençlerin suça bulaşmış olması gerekirdi. Oysa suça bulaşanlar kadar, yasa kurallarına uyanlar da mevcuttur. Dolayısıyla, suç teorisi, suçu açıkladığı kadar uyumu da açıklamalıdır.⁵¹

Reckless tarafından tanımlanmış, kişiyi suç davranışından alıkoyan sınırlayıcılar, iç ve dış sınırlayıcılar olmak üzere ikiye ayrılır. Dış sınırlayıcılar, kriminolojistlerin “informal sosyal kontrol” olarak da adlandırdıkları, suça iten veya çeken bir dizi dış şartların ve güçlerin dizilimidir. Bireyin içinde bulunduğu sosyal ortam ve çevre tarafından ahlaki bir bağla sarmalanmasıdır. Bu sosyal ortamda kişi kendini o grubun bir parçası hissederek aidiyet duygusu geliştirir. Bu çevre ona kimlik, kabul edilme fırsatı, aidiyetlik ve emniyet sunmasının yanı sıra belli hedef ve beklentilere sahip olmasını sağlayarak, disipline edici sosyal kontrol ve disiplin sunar.⁵² Dış sınırlayıcıların etkisi, organize olmuş toplumlarda güçlü iken, düzensiz toplumlarda zayıftır. İç kontrolün başlıca bileşenleri ise, güçlü bir irade/bilinç gücü, olumlu benlik algısı, hayal kırıklığı ile başa çıkabilme, sapmalara karşı yüksek direnç, yüksek sorumluluk bilinci, hayatta bir hedefinin olması, farklı tatmin kaynakları bulabilme yeteneği, stresle baş edebilme kabiliyeti, kişinin geleneksel bir inanca sahip olması gibi temel unsurlardan oluşur. Bu iç sınırlayıcılar, dış kontrolün zayıf olduğu düzensiz toplumlarda daha da önemli hale gelmektedir. Bunlar, kişi için suç eylemini bir tercih olmaktan çıkarmakta ve yanlış zorlandığı anlarda dahi ona ‘hayır’ dedirebilmektedir. Dolayısıyla Reckless, bireyin suç oranı yüksek bir yerde yaşasa dahi, suça katılımının engellenebileceğini iddia etmektedir. Ancak bunun dâhil olduğu grubun değerleri açısından normal görülen, alt kültür suçları ve

⁵⁰ Topallı V. Brezina, T. Bernhardt, M. With God On My Side: The Paradoxical Relationship Between Religious Belief And Criminality Among Hardcore Street Offenders. *Theoretical Criminology*. 2012;17(1) 49-69; Nicholas C. DiDonato. How Criminals Use Religion To Justify Their Crimes. 3 Haziran 2013.

⁵¹ Reckless WC. A New Theory of Delinquency And Crime. *Federal Probation* 1961;25(2), ss. 42-46; Cullen T.F. ve Agnew R. *Criminological Theory Past to Present: Essential Reading*. Second Edition. Los Angeles, Roxbury Pub. Company. 2003. s.227.

⁵² Reckless, *a.g.m.*, ss. 42-46.

organize suçlar gibi grup suçlarını kapsamadığını da belirtir. Ayrıca teorisinin biyolojik ve psikolojik faktörlerden kaynaklı işlenmiş suçları da kapsamadığını belirterek teorisinin sınırlarını çizer.⁵³

Reckless'e göre, bireyin suça yönelmesinde ilk engel, dış sınırlayıcılardan gelmektedir. Dış sınırlayıcıların başarısız kaldığı durumlarda ise iç sınırlayıcılar devreye girmektedir. İç ve dış sınırlayıcılar arasındaki öncelik kişiden kişiye göre değişmekle birlikte, suçu önlemede iç sınırlayıcılar daha önemlidir. Kişinin dış çevresi suça ne kadar müsait olursa olsun, bu kötü şartlar altındaki her birey suç işlememekte olup, iç sınırlayıcılar buna engel olmaktadır.⁵⁴

Din kurumu ya da dini bağlılık ile suç arasındaki ilişkide ise din, hem dış sınırlayıcı olarak hem de iç sınırlayıcı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Din kurumu, dini bağlılığı yüksek gruplar vasıtasıyla dış sınırlayıcı olabileceği gibi, kişinin inancını içselleştirmesiyle, iç sınırlayıcı olarak da kendini gösterebilmektedir. Burada, hangisinin kişiyi suç davranışından caydırmada daha başarılı olduğu ise tartışmaya açık gibi görünmektedir.

2.4. MARK COLVİN VE ZORLAMA/BASKI TEORİSİ

Eleştirel kriminoloji başlığı altında sınırlandırıldığı gibi kontrol teorisi içinde de sınıflandırılan entegre teorilerden biri de Colvin'in *zorlama/baskı* teorisidir. Bu kurama göre, kişilere karşı uygulanan zorlama/baskı uyum değil, suç doğurmaktadır. O, kontrol mekanizmalarının zayıflaması veya ortadan kalkmasıyla bireyin suça yöneleceğini iddia eden kontrol teorisine ek olarak, bireye uygulanan kontrolün de kişiyi zorlaması ve üzerinde baskı oluşturmasıyla onu suça yönlendirebileceğini eklemiştir. Colvin'e göre, kontrolün iki temel boyutu vardır. İlkinde kontrol, zorlayıcı olandan zorlayıcı olmayana göre değişmektedir. İkincisinde kontrol, tutarlıdan tutarsız olana göre değişmektedir. Bunlardan baskıcı ve tutarsız kontrol yanyana geldiğinde kişiyi suça sürükleyebilmektedir.⁵⁵ Suça neden olan kontrol de, baskıcı ve tutarsız olan kontroldür. Baskıcı tutarsız kontrolün sosyal bağlamda çeşitli sosyo-psikolojik sonuçları vardır. Bu tarz bir kontrol, kişinin öfkesini başka yönlere kaydırmasına neden olur ve zayıflık, yabancılaşmış sosyal bağ, düşük öz kontrol, alçalmış hissetme gibi kişi üzerinde olumsuz duygulara neden olur. Birey; aile, okul, işyeri vs. gibi sosyal bağlamlarda baskıcı-tutarsız kontrole maruz kaldıkça ve bu eksiklikler oluştuğunda onun üzerinde ciddi suçlara doğru güçlü bir eğilim oluşmakta ve kronik suçluluğun ortaya çıkmasını yüksek olasılık haline getirmektedir.⁵⁶

Ayrıştırıcı baskıcı kontrol teorisine göre, sonuçları suçluluk üzerinde etkisi olan 4 kontrol tipi vardır. *1. Baskıcı olmayan tutarlı kontrol:* Kişi üzerinde sosyo-psikolojik sonuçları, düşük öfke, yüksek öz kontrol, öz-yeterlilik, pozitif, güçlü sosyal bağ, kontrol eksikliği veya dengesizliği algılamama, baskıcı davranışı model almamadır. Bu tarz bir kontrol, genellikle sapma ve suç üretmez. *2. Baskıcı olmayan düzensiz kontrol:* Düşük öfke, düşük öz kontrol, hesaplayıcı sosyal bağ, baskıcı davranışı model almama, kontrol dengesizliği algılama söz konusudur. Bu tarz bir kontrol, az miktarda şiddetli olmayan sokak suçları, beyaz yaka suçları vs. gibi suçlara eğilim üretebilir. *3. Baskıcı olan tutarlı kontrol:* Kendine yöneltilmiş yüksek öfke, düşük öz-yeterlilik, zayıf, hesaplanmış sosyal bağ, baskıcılığı model alma, kontrol eksikliği algılama, katı öz-kontrol ve dış kontrol odağı aramaya neden olur. Bu tarz bir kontrolün neden olduğu sorunlar ise, düşük sosyal davranış olasılığı, akli hastalıklara eğilim, ciddi öfkeyle işlenmiş saldırı

⁵³ Cullen ve Agnew, *a.g.e.*, s.227; Reckless, *a.g.e.*, s.42-46.

⁵⁴ Reckless, *a.g.m.* s.42-46.

⁵⁵ Cullen ve Agnew, *a.g.e.*, s.379.

⁵⁶ Cullen ve Agnew, *a.g.e.*, s.379.

veya cinayet gibi suçlar için potansiyel sağlamasıdır. *4.Baskıcı olan düzensiz kontrol*: Suç için yüksek potansiyel sağladığı belirtilen bu kontrol tipi, kendine yöneltilmiş yüksek öfke, düşük öz-yeterlilik, zayıflık, yabancılaşmış sosyal bağ, baskıcılığı model alma, aşağılanma hissiyle birlikte kontrol eksikliği algılama, katı öz-kontrol ve dış kontrol odağı arama ihtiyacına neden olmaktadır. Bu tarz bir kontrolün neden olduğu sorunlar ise, kronik suçlulukla ilgili güçlü olasılık ve şiddet içeren sokak suçlarına eğilimdir.⁵⁷

Colvin, katı kontrol ve zorlamanın, birey üzerinde uyum davranışı yerine isyan duygusu uyandıracığı ve bunun neticesinde suç ve sapmaya götürebileğini belirtirken, Cullen'in sosyal destek teorisinden hareketle onu suçtan uzaklaştıracak şeyin de, katı kontrol, baskı ve zorlama değil, sıcak sosyal bağlar olduğunu savunur.⁵⁸ Nitekim Cullen'e göre, sosyal destek bağı suçun önüne geçer. Dolayısıyla sağlam sosyal destek bağı, daha az suç ve mağduriyet anlamına gelmektedir.⁵⁹ Din kurumu, sıcak ve sosyal bağları kuvvetlendirerek kişiyi suçtan alıkoyacağı gibi, kontrol ve baskı unsuru olarak da, dışarıdan baskıcı ve düzensiz kontrol tipinde uygulandığında bireyde isyan duygusu doğurarak, suça yönelimini artırabileceği de öngörülmektedir.

3. SOSYAL ÖĞRENME TEORİSİ

Sosyal öğrenme teorisinin kökenleri, Tarde'in taklit, Bandura ve Patterson'nun davranışçı psikoloji ve Sutherland'ın *ayırıcı birliktelikler kuramına* dayanır. Sosyal öğrenme teorisi, suçu biyolojik ve psikolojik faktörlerle açıklayan açıklamalara karşı çıkararak, biyolojik veya psikolojik sorunları olmayan normal insanların da, suç davranışını diğer sosyal davranışlar gibi öğrenerek işleyebileceğini iddia eder. Buna göre suç, öğrenilebilen bir davranıştır.⁶⁰

Tarde'in taklit teorisine dayanan sosyal öğrenme teorisinde, "taklit kanunları" üç önermeden oluşmaktadır. 1.Taklidin derecesini belirleyen şey, insanların birbirleriyle olan yakınlık derecesidir. Buna göre insanlar ne kadar yakınsa, taklit de o kadar fazladır. 2. Alt seviyede olanlar, üst seviyede olanları taklit eder. 3. İki davranış tipinin çatışması halinde, biri diğerinin yerine geçebilir. Genellikle de eski olandan, yeni olana geçiş şeklinde gerçekleşir. Eskinin eğlence araçlarının yerine, yeni eğlence araçlarının geçmesi gibi.⁶¹ Suçun taklit ile öğrenilip, gerçekleşebilmesi için bireyin, hem taklit edilebilecek kişi ile yakın ilişki içinde olması hem de suç davranışına ilişkin olumlu tanımlamaların yapılması, suç teknikleri ile ilgili davranış haklı çıkarma gerekçelerinin öğrenilmesi gerekmektedir.⁶²

Sutherland'ın, ayırıcı birliktelikler teorisi, suçun öğrenilen bir davranış olduğunu savunarak, bunun dokuz unsurunu şu şekilde sıralar. 1. Suç davranışı, öğrenilen bir davranıştır. 2. Suç davranışı, sosyal etkileşim sürecinde, bireyler arası iletişim sayesinde öğrenilir. 3. Birey, suç davranışıyla ilgili en temel kısımları, ona yakın birincil gruplardaki kişilerden öğrenir. 4. Suçlu davranışın öğrenilmesi, hem suç işleme tekniklerinin öğrenilmesini, hem de suç işleme nedenlerini haklı çıkaracak motive ve gerekçelerin öğrenilmesini kapsar. 5. Bireydeki süreç ve motivenin yönü, kanunlarda yer alan olumlu veya olumsuz tanımlardan öğrenilir. 6. Kişi de hukuk ihlali tanımlarının olumsuz olmayıp, olumlu anlamlara sahip olmasından ötürü de suçlu olunabilir. Yani, birey yasal olmayan eyleme dair olumsuz değer yükleyen ta-

⁵⁷ Cullen ve Agnew, a.g.e., s.380.

⁵⁸ Colvin M. Crime and Coercion: An Integrated Theory Of Chronic Criminality. New York. St. Martin's Press. 2000. (İçinde) Cullen ve Agnew, a.g.e. s.381.

⁵⁹ Akers RL. ve Sellers CS. Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application. Oxford University Pup. Ed.Tim Newburn. Key Readings In Criminology. Fifth Edition. Oxford University Press. Newyork. 2009.

⁶⁰Akers RL. Criminological Theories: Introduction and Evaluation. 3.ed. California. Roxbury Publishing Company. 2000. s.70.

⁶¹ Adler F. Mueller GOW. Grekul J. Laufer WS. Criminology. 1.Canadian Edition, The McGraw-Hill Companie. 2009.s.71.

⁶² Cullen ve Agnew, a.g.e., s.82.

nımlamalardan ziyade, olumlu değerlendiren tanımlamalara maruz kalabilir. 7. Suç davranışının öğrenilmesi, suçla ilgili birlikteliklerin yanı sıra, suça karşı duranlardan da uzak olmayı içerir. 8. Suç davranışı, genel ihtiyaç ve değerlerin bir ifadesidir, açıklaması değildir. 9. Farklı birliktelikler, yoğunluk, süre, öncelik ve sıklık açısından göre değişir. En sık, en uzun soluklu, en önce ve en yakının etkisi davranışın öğrenilmesinde daha etkilidir.⁶³ Teori fazla geniş olduğu, biyolojik faktörleri hesaba katmadığı, mağdurun rolünü açıklamadığı vs. gibi bazı popüler eleştirilere⁶⁴ maruz kalmakla birlikte Akers tarafından, sosyal öğrenme teorisinde suç ve sapma davranışını açıklamada kullanılmıştır. Cloward ise, suçun gerçek kişilerle iletişime geçilerek öğrenilmesinin yanı sıra televizyon ve internet aracılığı ile de en az gerçek kişilerde olduğu kadar etkili şekilde öğrenilebileceğini iddia etmiştir. Bununla birlikte, her sosyal öğrenme sonucunda kişi suç davranışını gerçekleştirmemektedir.⁶⁵

Sosyal öğrenme kuramı, bireylerin davranışları üzerinde dâhil olduğu sosyal grubun etkisine ve gücüne vurgu yapmaktadır. Özellikle de, ergenlik dönemindeki akran etkisinin önemini vurgulayarak, akran etkisinin, ebeveyn etkisinden daha baskın olduğunu dile getirmektedir. Bu anlamda kişilerin, akran grubu içerisinde karşılaştıkları normatif değerler ve olumlu pekiştirenler, onu suçluluğa götürebilmekte veya suçtan caydırabilmektedir.⁶⁶ Bu kurama göre din de, iki şekilde suç davranışı üzerinde caydırıcı bir rol üstlenmektedir. Bunlar, sosyalleşme ve sosyal seleksiyon şeklindedir. Sosyalleşme açısından din, bireyleri, dini bağlılığı yüksek, dindar arkadaş grubunun olumlu pekiştirmesi aracılığıyla dinsel davranışa yönlendirmektedir. Sosyal seleksiyon unsuru açısından ise din, akran grubunun tercihlerini etkilemekte ve onu akran grubu vasıtasıyla yönlendirmektedir. Yani, aynı referans grubu içinde yer alan bireylerin, birbirleriyle benzer bir geçmiş ve inanç sistemini paylaşarak birbirlerinin davranış ve tutumlarını şekillendirdikleri savunulur. Dolayısıyla referans grupları birey üzerinde, denetim unsuru olmakta ve suça karşı önleyici bir etkide bulunmaktadır.⁶⁷

Sosyal kontrol kuramı, suçluluğu; bireylerin, suçu toplumsal kurum ve değerlere olan zayıf bağlılıklarıyla yasa dışı davranışlara yöneldiği şeklinde açıklar iken, sosyal öğrenme kuramı, suçluluğu arkadaş grubu ve normatif değerler gibi unsurlar açısından çözümlemektedir. Sosyal kontrol kuramı, suç dindarlık ilişkisini, bireyin dindarlık durumuna, dinsel bir inanca sahip olup olmamasına veya dinsel kurumlara olan bağlılık düzeyi ile ilişkili olarak ele alırken, sosyal öğrenme kuramı, bireyin dâhil olduğu akran grubu ile etkileşimi ve grubun sosyalleştirici gücü açısından ele almaktadır. Kızmaz'a göre de, dinsel nitelikli bir yaşam, hem sapkın ve suçluluk unsurlarını bireyin yaşamından uzak tutmakta, hem de kişilerin kendileri gibi dindar olan bireylerle arkadaş olmalarını sağlayarak, onları suçtan uzak tutmaktadır. Aynı referans grubu içinde yer alan bireyler, birbirlerinin davranış ve anlayışlarını hem paylaşmakta hem de birbirlerinin davranışlarını kontrol etme imkânına sahip olmaktadır. Buna göre, dini referans grubu, grup bağlamında ahlaksal bir baskı sağlayarak suçtan caydırıcı bir role sahip olmaktadır. Bununla birlikte, din olgusunun suçlulukla ilgili risk faktörlerinden sadece biri olduğunu da belirterek, dinin suçtaki caydırıcı rolü üzerinde, başka faktörlerin de olabileceğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla dindar olmayan veya daha az dindar olan herkesin neden suç işlemediği ya da dindar olanların da suç işleyebildiğini belirtir.⁶⁸

⁶³ Akers *a.g.e.*, s.71-3.

⁶⁴ İçli T. *Kriminoloji*. Seçkin Yay., 8.Baskı, Ankara. 2013. s.131.

⁶⁵ Cloward, 1959:168-9 akt. Dolu O. *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*. 2. Baskı. Ankara. Seçkin Yay. 2010. s.234.

⁶⁶ Baier C. ve Wright J. *If You Love Me, Keep My Commandments: A Meta-Analysis of The Effect of Religion On Crime*. *Journal of Research in Crime&Delinquency*. 2001;38(1), s.5; Kızmaz, *a.g.m.*, s.196;

⁶⁷ Kızmaz, *a.g.m.*, s.196-7.

⁶⁸ Kızmaz, *a.g.m.*, s.197.

4. RASYONEL TERCİH TEORİSİ

Rasyonel tercih teorisi, bireyin davranışlarını rastgele değil, belirli bir mantıki süreç içerisinde, çeşitli hesaplamalardan sonra gerçekleştirdiğini varsaymaktadır. Kişilerin bu hesaplamalarında dikkate aldıkları şey ise, hangi davranışın kendisine ne kadar çok kar veya zevk getirecek iken, hangi davranışın zarar veya acı getireceğidir. Birey, doğası gereği kendisi için faydalı olana yönelecektir. Bununla birlikte birey davranışları için kar-zarar analizi yaparken kaynakların azlığı (az kaynağı olanın hedefe ulaşması daha zordur) ve toplumsal kurumlar olmak üzere iki çeşit kısıtlamaya sahiptir. Kısıtlayıcı toplumsal kurumlar, belirli davranışları cesaretlendirmek, belirli davranışları da engellemek için pozitif ve negatif yaptırımlar sunmaktadır. Rasyonelleştirme teorisi, suç davranışını da bu rasyonel hesaplamaların bir sonucu olarak görür. Kişinin fayda veya zevk sağlayacağını umduğu suç eylemine karşılık, bu davranış yüzünden alacağı öngörülen cezanın çok yüksek olması gerekir ki birey suç davranışından vazgeçsin. Böylelikle ceza, suçu fayda getiren rasyonel bir eylem olmaktan çıkaracak, suç eylemi üzerinde caydırıcı bir işlevi olacaktır.⁶⁹ Suç önleme politikaları içerisinde önemli bir yeri olan bu teori, suçun caydırıcı olması için, suçtan elde edilen kazanç ve tatmini baskılayacak ağır bir cezayı önermektedir. Rasyonel tercih teorisi, suçun ortaya çıkış şartları, bireyi suça yönelten sosyo-kültürel faktörler, kişinin biyolojik ve psikolojik özellikleri, sosyalleşme süreci ve akranları ile ilişkileri vs. gibi faktörlerin suçluluktaki etkisi üzerinde durmamaktadır.⁷⁰ Nitekim kişi her zaman kendisine daha çok kar getiren davranışlarda bulunmaz ve kişisel tatmin ve zevkler de görecelidir.

Rasyonel tercih teorisi, din ve suçluluk arasındaki ilişkiyi, bireyin işleyeceği suçlar ile ölümden sonraki hayatta öngörülen ebedi ödül veya ceza üzerine kurmaktadır. Buna göre çoğu din, bireye ölümden sonraki hayatında, dünyadaki seçim ve davranışlarından ötürü ödül veya ceza öğretisi sunar. Dolayısıyla, dindar insan, bu tarz sapkın eylemlerden kaçınarak istek ve arzularının peşinden koşmayacak ve ebedi cezaya inandığı için suç işlemekten kaçınacaktır. Buna göre, herhangi bir dini bağlılığı olmayan insan da, sonsuz cezaya inanmadığı için suç işleyebilecektir.⁷¹ Bu açıklama tipi, dinsel değerlerin gündelik yaşam kurallarını belirlediği toplumlarda daha keskindir. Özellikle, dinin hukuk ile birleştirildiği toplumlarda, dindar olmak hukuk kurallarına uymak anlamına da gelmektedir. Kişi, dindarlığı ile suç davranışı arasında tereddüt yaşasa dahi, suçun anlık zevk ve fayda sağlaması ile dinin sonraki hayatta öngördüğü ceza arasında kalmasına ve kişinin hazzı daha yakın olan söz konusu suç davranışını seçmesine neden olabilmektedir.

4.1. CEHENNEM KORKUSU VE SUÇLULUK

Rasyonel tercih kuramından hareketle ortaya atılmış cehennem korkusu teorisi, bireylerden beklenen davranışların yerine getirilmesi karşılığında vaad edilen ödül beklentisi ile kötü davranışları karşılığında sunulan cehennem tehdidinin, kişiyi suç işleme davranışından vazgeçireceğini varsaymaktadır. Yani bu dünyadan sonra başka bir hayata inanç, bireyi suç davranışından caydırmakta ve suç davranışı üzerinde engelleyici bir işlev görmektedir.⁷² Buna göre, dini bağlılığı yüksek olan ve inancıyla özdeşleşen bireylerde “Allah korkusu”, “Allah’tan utanma”, “cehennem korkusu” ve “cennet vaadi” gibi öğretilerin, onla-

⁶⁹ Ritzer G. Modern Sosyoloji Kuramları. Çev. Himmet Hüür. De Ki Yayınları. 7.Baskı. Ankara, 2011. ss.276-281; Wallace ve Wolf. *a.g.e.*, s.345-348;

⁷⁰ Kızmaz, *a.g.m.*, s.198.

⁷¹ Baier ve Wright *a.g.m.* s.3.

⁷² Johnson BR. De Li S. Larson DB. McCullough M. A Systematic Review of the Religiosity and Delinquency Literature: A Research Note. Journal of Contemporary Criminal Justice. 2000;16(21). ss.32-52.

rı suç işlemekten alıkoyacağı öne sürülmektedir.⁷³ Bu açıklama tipi, dindar olan bireyin dini normları büyük ölçüde içselleştirdiği önkabulüne dayanmaktadır.

Hirschi ve Stark'ın, "Cehennem Korkusu ve Suçluluk" (Hellfire and Delinquency) adlı araştırması da, dini inancın cehennem tehdidi ile kişiyi suçtan alıkoyacağı teorisine dayanır. Ancak onlar, çaişmalarında gençler arasında dini yaşam düzeyleri ile suçluluk arasında temelde bir ilişkinin olmadığını yani dini bağlılığın suçluluk üzerinde etkisi olmadığını sonucuna ulaşımlardır. Bu araştırmaya göre, kiliseye düzenli giden, ölümden sonraki hayata inanan ve günah işlemleri halinde cehenneme atılacaklarına inananların böyle bir inanca sahip olmayanlara kıyasla daha az suç işledikleri savı doğrulanmamıştır. Bu araştırma, varsayımının aksine dindar olmanın veya kiliseye gitmenin suçluluk üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını ortaya koymuştur.⁷⁴

Hirschi ve Stark'ın dindarlık ve suç üzerine yaptıkları bu ilk çalışmadan sonra, Stark ve ark. başka bir araştırma daha yapmış ve elde ettikleri bulgular, ilk çalışmanın bulgularından farklı çıkmıştır. Onlar, bu araştırmada dinin suçluluk üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşımlar ve sonuçların farklı olmasını da araştırmının yapıldığı toplumun ahlaki yapısı ile açıklamışlardır.⁷⁵ Daha sonra yapılan çalışmalardan bazıları da Hirschi ve Stark'ın elde ettikleri ilk araştırma sonuçları ile uyumlu iken, bazı çalışma sonuçları da bu bulgular ile çelişmiştir. Dolayısıyla konuyla ilgilenenler arasında, din ve suçluluk arasındaki ilişkinin niteliği ve düzeyi konusunda bir bölünme yaşanmıştır. İlk grup, Hirschi ve Stark'ın yaptığı araştırmının gerçeği yansıtmadığını iddia ederek, yeni araştırmalar gerçekleştirmiştir. İkinci grup ise, dini bağlılığın yüksek olduğu toplumlarda ancak dinin suç üzerinde caydırıcı bir etkide bulunduğunu ileri sürmüştür. Din olgusunun, özellikle sosyal çözülmenin olduğu, seküler mekanizmaların işlevsel olamadığı toplumlarda, sapkın davranışlara yönelik belirsiz tanımlar nedeniyle bireyleri suçtan caydırmadığını iddia etmektedirler. Ayrıca, diğer bir görüş de, dini bağlılığın suç ve sapma üzerindeki etkisinin suç türlerine veya sosyal bağlamlara göre etkisinin değiştiği şeklindedir.⁷⁶

Özetle din ve suçluluk arasındaki ilişkide farklı sonuçlara ulaşılmasında bu ilişkiyi belirleyen farklı unsurlar olduğu belirtilerek, bunun daha çok toplumun ahlaki yapısı ve sekülerleşme düzeyine bağlı olduğu savunulmuştur. Dinin, gündelik toplumsal hayatta etkili ve belirgin olduğu toplumlarda, dinin toplumsal uyumu sağlayarak, bireyin davranışları üzerinde etkili olduğu, suç ve sapmayı engellediği iddia edilmiştir. Araştırmalarda elde edilen farklı araştırma sonuçları, dinsel ekolojik kuram ile açıklanmaya çalışılmıştır.

5. DİNSEL EKOLOJİK KURAM/SOSYAL DÜZENSİZLİK TEORİSİ

Suçluluk çalışmalarında, suç ve çevre ilişkisinin ele alındığı, "Kartografik okul" olarak da anılan bu yaklaşım, çevresel faktörlerin suç oranları üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. İlk, Quetelet tarafından suç ile nüfus, iklim, mevsimler ve ekonomik durum arasında bir ilişki olduğu saptanmıştır.⁷⁷ Sosyal düzensizlik kuramına ilişkin çağdaş araştırmalar ise 1920'lerde Chicago Okulu ile başlamakta-

⁷³ Shoemaker D.J. Theories of Delinquency: An Examination of Explanations of Delinquent Behavior. Sixth Edition. U.S.A: Oxford U. Pub. 2010. s.222-226; Baier ve Wright, *a.g.m.*, s.4; Kızmaz, *a.g.m.*, s.199-200.

⁷⁴ Hirschi T. ve Stark R. Hellfire and Delinquency. *Social Problems* 1969;17, ss.202-213; Shoemaker, *a.g.e.*, s.186; Benda BB. ve Corwyn RF. The Effect of Abuse in Childhood and in Adolescence on Violence among Adolescents. *Youth & Society*. 2002;33(3), s.339-365.

⁷⁵ Pettersson T. Religion and Criminality: Structural Relationships between Church Involvement and Crime Rates in Contemporary Sweden. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 1991;30(3). s.280.

⁷⁶ Benda BB. The Effect Religion on Adolescent Delinquency Revisited. *Journal of Research in Crime & Delinquency*, 1995;32(4). s.447-9; Kızmaz, *a.g.m.*, s.202.

⁷⁷ Shoemaker, *a.g.e.*, ss. 99.

dır. Shaw ve McKay tarafından Chicago şehrinin merkeze alınıp, suç oranı yüksek olan bölgelere odaklandıkları araştırmalarında, bu bölgelerin fiziksel şartlarının kötü olduğu ve dağılmış aileler, heterojen nüfus, kötü evler ile dikkat çektiği ayrıca bu bölgelerde yaşayanların da sosyo-ekonomik olarak düşük gelir ve düşük eğitime sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bu bölgelerde yüksek suç oranlarının yanı sıra uyuşturucu ve alkol bağımlılığı, fuhuş ve akıl hastalıklarının da yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla suç oranlarının yüksek olmasının nedenini, bu bölgede yaşayanların biyolojik ve psikolojik olarak anormal oldukları ile değil, insanların anormal sosyal koşullara karşı insanların verdikleri basit tepkilerden kaynaklandığı şeklinde açıklamışlardır.⁷⁸ Ekolojik kuramla birlikte suç açıklamalarında ilgi, belirli tür özelliklere sahip insanlardan, belirli tür özellikteki bölgelere doğru kaymıştır.⁷⁹

Shaw ve McKay'ın, sosyal düzensizlik teorisinde, suçun yüksek olduğu bölgelerin sosyo-kültürel ve ekonomik özellikler açısından kötü durumda olmasının yanı sıra, aynı zamanda toplumu bir arada tutacak değerlerin, norm ve inançların bulunmadığı, göç alan bölgeler olduğunu da belirtmişlerdir. Göç almış bu bölgelerde yaşayan bireylerin göç ettikleri yerden getirdikleri ahlaki ve sosyal değerler ile geldikleri yerdeki ahlaki değerlerin genellikle çatışma halinde olduğunu ya da uyumlu olmadığını ifade etmişlerdir. Toplumu bir arada tutan geleneksel kontrol mekanizmalarının olmaması, bu bölgelerde sosyal norm ve kuralların çeşitliliğini artırarak, davranışları kontrol edecek net bir kontrol mekanizmasının ortadan kalkmasına neden olmuştur. Homojen değerler ve kontrol sisteminin mevcut olduğu yerlerde ise suç oranı daha düşüktür. Buna göre farklı kültürler, farklı değerler, farklı inançların ya da zengin ile fakirin yan yana olması, gençlerin suça yönelmesinde etkili olmaktadır.⁸⁰

Sellin'in kültür çatışması teorisine göre, suç farklı kültürler arasındaki çatışmadan kaynaklanmaktadır. Buna göre birincil ve ikincil olmak üzere iki tür çatışma vardır. Birincil çatışmada, göç alan yerlerde olduğu gibi, bireyin davranışını iki farklı kültür davranışı yönetmektedir. İkincil çatışmada ise, yaygın olan hâkim kültür içindeki alt kültürlerle yaşanan çatışma hali söz konusudur. Burada hâkim kültürden tamamen farklı olmamakla birlikte alt kültürlerde, çatışma çıkmasına yetecek kadar farklılığa sahiptir.⁸¹ Kobrin "ayırıcı sosyal organizasyon" teorisinde, geleneksel değerler ile suçlu değerlerin yan yana yer aldığı bir yapı anlayışının suça neden olduğu yaklaşımına itiraz ederek, suçun bu iki değerlerin yan yana olmasıyla değil, birbirine karışmasıyla ortaya çıktığını savunmuştur. Buna göre suç da bu farklı değerlerin birbirine ne kadar entegre olduğu ile ilişkilidir.⁸²

Sosyal düzensizlik teorisi olarak da isimlendirilen bu yaklaşıma göre, dinin suç ve sapma davranışı üzerindeki etkisi, sosyal değer ve normların genel kabul gördüğü toplumlarda geçerlidir. Burada da din olgusu psikolojik bir özellik olarak değil, sosyal ve grupsal bir nitelik olarak değerlendirilmektedir.⁸³ Stark'a göre, dinin suç ve sapmayı engellemedeki rolü bireyin kendi dindarlığından ziyade onun sahip olduğu arkadaş grubunun dindarlığı ile ilişkilidir. Yani, çoğunluk tarafından bir norm olarak yaşandığı "ahlaki toplumlarda" dindarlığın suçluluk üzerinde negatif etkisi vardır. Bu toplumlarda, dindarlık, önemli bir toplumsal bağ unsurudur.⁸⁴

⁷⁸ Akers RL. *Criminological Theories: Introduction and Evaluation*. 3.ed. California. Roxbury Pub.. 2000. s.140.

⁷⁹ Dolu, *a.g.e.*, s.204.

⁸⁰ Shaw ve McKay, 2003:105-6 akt Dolu, *a.g.e.*, s.209.

⁸¹ Williams ve McShane, *a.g.e.*, s.61.

⁸² Dolu, *a.g.e.*, s.210.

⁸³ Chadwick BA. ve Top BL. *Religiosity and Delinquency Among LDS Adolescent*. Journal For Scientific The Study of Religion 1993;32(1):51-67.

⁸⁴Benda, *a.g.m.*, s.449.

Stark, Kent ve Doyle, kilise üyeliği ve kilise faaliyetlerine sürekli katılımın yüksek oranda olduğu bölgeleri (Mormonlar'ın yaşadığı Utah bölgesi gibi) "ahlaki toplumlar" olarak nitelendirirken, düşük üyelik ve katılımın olduğu bölgeleri "sekülerleşmiş toplumlar" olarak tanımlamışlardır. Buna göre, din ve suç ilişkisinin "ahlaki toplumlar" ile "seküler toplumlarda" farklıdır. Seküler toplumlarda, dini bağlılığın birey üzerindeki etkisi sınırlı olduğundan, dindarlığın suç üzerindeki etkisi de daha azdır. Ahlaki toplumlarda da, dinin etkisi daha fazla olduğundan dindarlık ve suçluluk arasında ters bir ilişki olabilmektedir.⁸⁵ Benzer şekilde Burkett ve White, seküler değer ve normların hâkim olduğu toplumlarda suç ve sapma ile ilgili belirsiz bir tutumun hâkim olduğunu, dini normların hâkim olduğu toplumlarda ise, dini bağlılığın suç ve sapma üzerinde ciddi kısıtlamalar getirdiğini belirtir. Bu durum ise suç ve sapkın davranışlar üzerinde bireysel dindarlıktan ziyade, dinsel ağırlıklı ahlaki toplulukların etkisinin daha baskın olduğu görüşü ile uyum içindedir. Lyster ve Skipper (1981) da, normlar üzerinde toplumsal uzlaşımın sağlandığı kırsal toplumlarda bu etkinin daha belirgin olduğunu, değerler ve normlar açısından farklılaşan kentsel toplumlarda bunun daha az etkili olduğunu eklemiştir.⁸⁶ Özetle, dinsel ekoloji kuramı, dinin önemli bir toplumsal bağ olduğu ve normları belirleyici konumda bulunduğu toplumlarda daha etkili olduğunu savunmaktadır.

SONUÇ

İnanmayanları bozulmuş ya da yoldan çıkmış olarak tanımlayan çoğu kutsal kitabın yanı sıra, çoğu inanan bireyin kanaati de, dinin sağladığı ahlaki yargıdan yoksun olmalarından ötürü inanan ya da dindar olmayanların, dindarlara kıyasla suç işlemeye her zaman daha eğilimli olduğu yönündedir. Bu anlamda, dini bağlılığı olmayanların, iyiyi ve doğru olanı emreden dini emirlere uymasını gerektiren bir durum (dinin öngördüğü cezaya da inanmadıklarından) da olmadığından hareketle, dinî aidiyet eksikliğine sahip olanlar hakkında bir damgalamadan söz edilebilir. Ancak dindarlık ve suç arasında her ne kadar çelişkili bir durum var gözüküyor olsa da, dini bağlılığı olan suçluların durumu, din ve suç arasındaki ilişkiyi karmaşık hale getirmektedir.

İşlevselci kuram, sosyal kontrol kuramı, sosyal öğrenme kuramı, rasyonel tercih kuramı, sosyal düzensizlik(ekolojik) kuramı ve kontrol kuramı altında yer alan sosyal bağ, nötrleştirme, sınırlama ve zorlama (baskı) kuramlarını, suç davranışı ile ilgili açıklamalarında dini bağlılığa ve değerlere yer veren temel suç kuramlarıdır.

Kötü davranışları ve sapkınlıkları açıklamada ortaya atılan psikolojik yaklaşımlardan biri, karanlık dörtlü (makyavelcilik, narsizm, psikopati ve sadizm) olarak adlandırılan kişilik özellikleridir. Bu kişilik özellikleri, fırsatçı davranma, empati kuramama ve başkalarının zarar görmesine neden olacak şekilde kasıtlı davranışta bulunma aracılığıyla bazı suç türlerine neden olmaktadır. Bu kişilik özellikle ile dindarlık arasındaki ilişkiye dair net çıkarımlar için, konuyla ilgili yapılacak çalışmalara ihtiyaç vardır.

Toplumu, normlar ve değerler etrafında ortak bir uzlaşıyla birliktelik sağlamış bir yapı olarak tanımlayan işlevselci kuramın suç ve dini bağlılık arasındaki ilişkiye dair açıklamaları ise değerlere olan bağlılığın azalmasının, anomi ve gerilimin ortaya çıkmasına ve dolayısıyla suça neden olacağı şeklindedir. İşlevselci yaklaşım içinde Merton, kültürel hedefler ve bu hedeflere ulaşmadaki gerekli araçların

⁸⁵ Johnson BR. De Li S. Larson DB. ve McCullough M. A Systematic Review of the Religiosity and Delinquency Literature. *Journal of Contemporary Criminal Justice* 2000;16(1) s.33; Sloane DM. ve Potvin RH. Religion and Delinquency: Cutting Through The Maze. *Social Forces* 1986;65(1). s.89.

⁸⁶ Benda, *a.g.m.*, s.447-9; Steven B. ve White M. Hellfire and Delinquency: Another Look. *Journal for the Scientific of Religion* 1974;13 s.455-462; Kızmaz, *a.g.m.*, s.202.

olmayışı olarak anomiyi açıklasa da bu suç ve sapmayı tek başına açıklamamakta, aynı zamanda toplumsal birlikteliği ve bütünlüğü sağlayan sosyal kurumların ve değerlerin zayıflamasıyla bu olası hale gelmektedir. Bu kuram, suç ve dindarlık ilişkisini sadece toplum merkezli ele almakta, bireyi ve onun öznel dünya anlayışını ihmal etmektedir.

İnsanların suç işlemeye hazır olduğunu, ancak onları suç işlemekten alıkoyan belirli denetim ve kontrol unsurları olduğunu savunan kontrol teorisi, inanç, norm ve değerler gibi belirli iç ve dış kontrol mekanizmalarının kişiyi suçtan alıkoyduğunu varsayar. Bu iç ve dış kontrol mekanizmalarının zayıflaması ise bireyi suç ve sapma davranışlarına götürecektir. Bireye güçlü bir öz farkındalık kazandırması ve dış kontrol sağlaması bakımından din kurumu önemlidir. Bu anlamda suçluluk, bireyin toplumsal inanç, değer ve normlara olan bağlılığın azalması veya gevşemesidir.

Hirschi'nin sosyal bağ teorisi, kişiyi sosyalleştiren ve topluma bağlayan, uyumunu sağlayan, dört temel sosyal bağ olduğunu savunur. Bunlardan biri de inançtır. Kişileri bir arada tutan ortak değerlere olan inanç azaldıkça kişinin suç işleme ihtimali artacaktır. Hirschi, kişilerin iyi ve doğru davranışlar hakkında ortak değerlere sahip olsa dahi, bu inanç ilkelerini ihlal edebilmesini, inancın derecesinin farklılığı ile açıklamaktadır. Matza ve Sykes ise kişilerin değerlerine aykırı olan bu suç eylemlerini kendileri için haklı çıkaracak nedenlerle nötrleştirdiklerini savunmaktadır. Suçluların eylemlerini açıklamak için kullandığı beş (sorumluluğun reddedilmesi, zararın reddedilmesi, mağdurun varlığının reddedilmesi, suçlayanları suçlama ya da kınayanları kınama, kendi değerlerini diğerlerinden yüksek görme) nötrleştirme tekniği bulunmaktadır. Cromwell ve Thurman, sonrasında "karşılaştırmalı mazeret" ve "erteleme" tekniğini bunlara eklemiştir. Nötrleştirme tekniklerine dâhil edilebilecek olan "geçmiş yaşam mağduriyeti" de suçla ilgili olmayan geçmişte yaşanan bir mağduriyetten veya uğranılan bir haksızlıktan ötürü kişinin kendini haklılaştırmasıdır. Dindar suçluların da inançları içinde kötü davranışlarını rasyonalize etmek için bu tekniklere başvurulduğu görülmektedir. Bununla birlikte nötrleştirme tekniğinin, cinsiyet, yaş, sosyal sınıf, etnik grup vs. gibi ayırıcı farklılıkları ile ilgili daha fazla bilgiye ihtiyaç vardır. Ayrıca kendi kendine dini otorite sağlama, batıl inançlar, saf liberal teoloji, suçu tanrının isteği olarak görme vs. de suçluların açıklamalarında dikkat çekmektedir.

Reckless (2003) tarafından geliştirilen sınırlama teorisi ise kişiyi suçtan alıkoyan iç sınırlayıcılar ve dış sınırlayıcılar olduğunu savunur. Dış sınırlama, bireyin içinde bulunduğu sosyal ortam ve çevre tarafından ahlaki bir bağla sarmalanmasıdır. İç kontrol ise güçlü bir irade gücü, hayal kırıklığı ile başa çıkabilme, yüksek sorumluluk bilinci, farklı tatmin kaynakları bulabilme yeteneği, stresle baş edebilme kabiliyeti gibi temel unsurlardan oluşmaktadır. Dış kontrolün zayıf olduğu düzensiz toplumlarda iç sınırlayıcılar daha da önemlidir. İç ve dış sınırlayıcılar arasındaki öncelik kişiden kişiye göre değişmekle birlikte, suçu önlemede iç sınırlayıcılar daha önemlidir. Dini bağlılık ile suç arasındaki ilişki açısından din, hem dış sınırlayıcı olarak hem de iç sınırlayıcı olarak karşımıza çıkabilmektedir. Din kurumu, dini bağlılığı yüksek gruplar vasıtasıyla dış sınırlayıcı olabileceği gibi, kişinin inancını içselleştirmesiyle iç sınırlayıcı da olabilmektedir. Burada, hangisinin kişiyi suç davranışından caydırmada daha başarılı olduğu ise tartışmaya açıktır. Bunun yanı sıra, bu teori biyolojik ve psikolojik faktörlerden kaynaklı işlenmiş suçları, alt kültür suçları ve organize suçlar gibi bireyin dâhil olduğu gruplardaki suçları kapsamamaktadır.

Colvin'in 'baskı teorisi' kontrol mekanizmalarının zayıflaması veya ortadan kalkmasıyla bireyin suça yöneleceği iddiasına, kontrolün onu zorlaması ve baskı oluşturmasıyla da uyum davranışı yerine isyan duygusu uyandırarak, kişinin suça yönelmesine neden olacağı iddiasını eklemiştir. Aile, okul, işyeri vs.

gibi sosyal bağlamlarda baskıcı-tutarsız kontrole maruz kalan bireyde, ciddi suçlara doğru bir eğilim oluşmaktadır. Cullen'in 'sosyal destek teorisi' de kişi üzerinde katı kontrol, baskı ve zorlama değil, ancak sıcak sosyal bağların suçu önlemede etkili olduğunu savunur. Sosyal destek bağı olabilen din kurumu, baskıcı ve düzensiz kontrol tipinde uygulandığında, isyan duygusu doğurarak, bireyin suça yönelimini arttırma ihtimali de taşımaktadır.

Sosyal öğrenme kuramına göre, suç da diğer sosyal davranışlar gibi öğrenilen bir davranıştır. Suç ve dindarlık ilişkisi açısından din, sosyalleşme ve sosyal seleksiyon aracılığıyla iki şekilde suç üzerinde caydırıcı bir işleve sahiptir. Sosyalleşme açısından, dini bağlılığı yüksek, dindar arkadaş grubunun olumlu pekiştirenleri bireyi suça değil, dinsel davranışa yönlendirmektedir. Sosyal seleksiyon açısından ise akran grubu içerisinde onu suçtan uzak durmaktadır. Din, özellikle akran grupları gibi referans grupları aracılığıyla birey üzerinde, denetim unsuru olmakta ve suça karşı önleyici bir etkide bulunmaktadır. Sosyal öğrenme kuramı, dindarlık-suç ilişkisini, dini referans grubunun sosyalleştirici gücü ve ahlaksal bir baskı sağlamasıyla suç üzerindeki caydırıcılığı açısından ele alırken, sosyal kontrol kuramı, bireylerin dindarlık durumuna veya dinsel kurumlara olan bağlılık düzeyi ile ilişkili olarak ele almaktadır.

Rasyonel tercih teorisi, bireyin davranışlarını çeşitli hesaplamalardan sonra çıkarları doğrultusunda gerçekleştirdiğini varsaymaktadır. Din ve suçluluk arasındaki ilişkiyi de, bireyin işleyeceği suçlar ile ölümden sonraki hayatta öngörülen ebedi ödül veya ceza üzerinden açıklamaktadır. Dinin, bireye bu dünyadaki seçim ve davranışlarından ötürü ödül veya ceza öğretisi sunması, dindar insanın, bu tarz sapkın eylemlerden kaçınmasını sağlayacaktır. Cehennem korkusu teorisi de bireylerin kötü davranışları karşılığında sunulan cehennem tehdidinin, suç davranışı üzerinde caydırıcı olacağını varsayar. Ancak araştırma sonuçlarının bu teoriyi doğrulamaması, din ve suçluluk arasındaki ilişkiye dair farklı unsurlar olduğunu da göstermiş ve bunun daha çok toplumun ahlaki yapısı ve sekülerleşme düzeyi ile de ilişkili olduğu savunulmuştur. Nitekim dini değerlerin gündelik yaşam kurallarını belirlediği, dinin hukuk ile birleştirildiği toplumlarda, dindar olmak hukuk kurallarına uymak anlamına geldiği için dindarlığın suç üzerindeki caydırıcılığı daha keskindir. Ayrıca, dinler çoğu zaman kötülüğün öbür dünyasını ve sonuçlarını vurgulamakta iken, kişiler yaptıkları eylemlerin uzun süreli sonuçlarını ciddiye almada başarısız olabilmektedirler. Suçluların, kısa vadeli düşüncelerini (suç) uzun vadeli inançlarıyla (din) dini doktrin ilkelerini kullanarak da birarada bulundurabilmektedirler.

Sosyal düzensizlik teorisi, bazı bölgelerin yüksek suç oranına sahip olmasını, bu bölgelerin anormal sosyal koşullara sahip olması ile açıklar. Shaw ve McKay, suçun yüksek olduğu bölgelerin sosyo-kültürel ve ekonomik özellikler açısından kötü durumda olmasının yanı sıra, aynı zamanda toplumu bir arada tutacak değerlerin bulunmadığı, göç alan bölgeler olduğunu iddia etmişlerdir. Bireylerin göç ettikleri yerden getirdikleri ahlaki ve sosyal değerler ile geldikleri yerdeki ahlaki değerlerin genellikle çatışma halinde olması, sosyal norm ve kuralların çeşitliliğini artırarak, toplumu bir arada tutan geleneksel kontrol mekanizmalarının zayıflamasına neden olmaktadır. Homojen değerler ve kontrol sisteminin mevcut olduğu yerlerde ise suç oranı daha düşüktür. Buna göre farklı kültürler, farklı değerler ve farklı inançların yan yana olması, gençlerin suça yönelmesinde etkili olmaktadır. Sellin'in (1938) kültür çatışması teorisi de birincil ve ikincil olmak üzere iki tür kültür çatışması olduğunu savunur. Birincil çatışmada, bireyin davranışını iki farklı kültür davranışı yönetmekte iken, ikincil çatışmada, yaygın hâkim kültür içindeki alt kültürlerle yaşanan çatışma hali söz konusudur. Kobrin "ayırıcı sosyal organizasyon" teorisi ise suçun bu iki değer yan yana olmasıyla değil, birbirine karışmasıyla ortaya çıktığını savunmuştur. Yani suç,

bu farklı değerlerin birbirine ne kadar entegre olduğu ile alakalıdır. Ancak bu teori de, sosyal düzensizliği düşük olan toplumlarda meydana gelen suç davranışlarını açıklamada yetersizdir.

Dini bağlılık ve suç ilişkisini konu edinen çalışma sonuçlarına bakıldığında ise beş grupta toplandığı görülmektedir. Birincisi, aralarında ilişkinin pozitif yönde olduğunu savunan çalışmalar yani dindarlığın suç işlemeyi artırdığını savunanlardır. İkincisi, dindarlık ve suç arasında negatif bir ilişki olduğunu yani dindarlığın suça engel olacağını savunan araştırmalardır. Sosyolojik ve kriminolojik kuramlar da genellikle ilişkinin negatif olduğunu var sayar. Üçüncüsü, suç ve dindarlık ilişkinin kompleks olduğunu, yoksulluk, eğitim gibi faktörlerinde devrede olduğunu ve net çıkarım yapmanın mümkün olmadığını savunur. Dördüncüsü, suç türlerine göre ilişkinin değiştiğini varsaymaktadır. Yani uyuşturucu suçları gibi suç türlerinde dindarlık suça engel iken, şiddet suçlarında engel olamamaktadır. Beşincisi, dindarlık ve suç arasındaki bu ilişkinin toplumdan topluma yani seküler toplumlar ile dinsel toplumlarda farklılaştığını savunmaktadır.

Dinin suç üzerine etkisinin, doğrudan mı dolaylı mı olduğuna ilişkin de araştırmacılar arasında görüş farklılığı vardır. Birincisi, dinin suçluluk üzerindeki etkisinin dolaylı olduğunu savunur. Yani din, bireye doğrudan değil, aile ve akran grupları gibi birey üzerinde etkili olan sosyal kontrol unsurları aracılığıyla, dolaylı yoldan etki eder. İkincisi ise dini, doğrudan etkili bir kontrol unsuru olarak görür. Kişinin sahip olduğu dini değerler, doğrudan onu suç davranışından vazgeçirmektedir. Kısaca, dinin suçluluk üzerindeki etkisinin dolaylı olduğunu belirtenler, dini bağlılığı yüksek sosyal çevreye sahip olanların suça daha az karıştığını savunur iken, kontrol unsuru olarak dine daha fazla önem veren ikincisi, kişinin dini bağlılığı arttıkça, sapkın davranışlardan ve suçtan kaçınacağını savunur.

Dindarlık-suçluluk ilişkisinde, dinin suç davranışı üzerindeki caydırıcı rolünün, toplumların sosyal yapılarına yani seküler ve dinsel toplumlar olmasına göre değiştiği iddiası güçlüdür. Buna göre, dini kurumların etkili olduğu toplumlarda, özellikle geleneksel yapının devam ettiği veya değişimin çok az olduğu toplumlarda, sosyalleştirici bir güç olarak dinin bireyler üzerinde kontrol gücü baskındır. Özellikle modernleşme süreci ile birlikte ilk aşamada görünen dinsel kurumlara bağlılığın ve aidiyetin görünümü azalmakta, suçu engellemede caydırıcılığı zayıflamaktadır. Seküler değerlerin, özellikle dinsel niteliği ağır basan toplumlarda, kültüre hemen nüfuz edememesi ve modernleşme ile birlikte gelen toplumun önemli bir sosyal kontrol unsurunun devre dışı kalması, yasadışı davranışları seçenek haline getirebilmektedir. Bununla birlikte, din ile sağlanan toplumsal denetim işlevinin, seküler değerler ile de sağlanabileceği iddiası da mevcuttur.

Dindarlık-suçluluk arasında negatif bir ilişki olduğu iddiasına karşılık, dini inanç ve şiddet suçları arasında pozitif bir ilişki olduğunu savunanlar da dikkat çekmektedir. Ancak gerek aralarında pozitif bir ilişki, gerekse negatif bir ilişki olduğunu ortaya koyan tüm bu çalışmalara bakıldığında unutulmaması gereken husus, korelasyonun mutlak nedensellik olmadığıdır. Bu ilişkiyi etkileyen yoksulluk ve eğitim seviyeleri gibi farklı birçok değişken vardır. Aynı zamanda eğitim ile din arasındaki ilişki ya da yoksulluk ile din arasındaki ilişki de konuyu daha çetrefilli hale getirmektedir.

Suç ve dindarlık ilişkisinde göz ardı edilmemesi gereken önemli bir diğer husus da, dini aidiyet meselesinde metin ve bağlam farkını göz önünde bulundurmadır. Örneğin, İslam dini içerisinde kul hakkı, en büyük günahlardan biri olarak kabul edilmesine rağmen, kul hakkı olduğu tartışmasız olan sınavlarda kopya çekmenin kültür tarafından olumsuz kodlanmaması dindar bireylerde bunun örneklerini karşımıza çıkartabilmektedir. Bunun yanı sıra, inandığı dinin hakiki öğelerini tam anlamıyla bilmemek, suçlula-

rın ve suçluluğun çok ötesine uzanmaktadır. Dini kişisel amaçlarla kullanma için de bu geçerlidir. Suçlular, dinlerinin öğretilerini bilerek veya bilmeyerek çarpıtma ve dinsel rasyonalizasyon yoluna gidebilmektedir.

Suç ve dindarlık arasındaki ilişkide din olgusu, genellikle bireysel ya da psikolojik bir özellik olarak değil, sosyal ve grupsal etki bağlamında değerlendirilmektedir. Bireysel dindarıktan ziyade, dinsel ağırlıklı ahlaki toplulukların etkisinin daha baskın olduğu görüşü hâkimdir. Ancak bu durumun konuyu ek-sik bıraktığı düşünülmektedir. Ayrıca, dindarlık-suç ilişkisine dair analizleri zorlaştıran bir diğer husus, toplumda tek bir din olsa dahi bu din içinde farklı din anlayışlarının bulunmasıdır. Suç ve sapkın davranışı önlemede hangi dindarlık tipinin suça engel olmakta iken, hangisinin suç davranışının meşrulaştırılmasında boşluk bıraktığı veya destek verdiğinin tespit eden çalışmalara ihtiyaç vardır. İç kontrolün suç üzerindeki rolünün daha belirleyici olduğu düşünülürken, şekli bir dindarlığın suç ve sapkın davranışı önlemede sınırlı edilebilecek boşluklar bırakacağı düşünülmektedir. Ayrıca din anlayışları göç, ekonomik ve siyasi durum gibi pek çok değişkene bağlı olarak da değişmektedir. Dindarlığın hassas ve zor çalışılan bir konu olmasıyla birlikte suçla ilişkisini açıklamak üzere, zedelenen gruplarla (cezaevinde veya işleminde bulunanlar) çalışmak ise konuyu daha da güçleştirmektedir.

Konuya ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde, teori ve uygulamalı çalışmaların çoğunluğunun Hristiyan toplumlarda gerçekleştiği veya örnekleminin çoğunluğunun Hristiyanlık ve kilise üzerinden olduğu görülmektedir bu ise konuya dair genelleştirmeleri sıkıntılı kılmaktadır. Yahudilik, İslam ve Budizm gibi diğer dinlerin suç davranışı üzerinde ne tarz etkide bulunduğu dair araştırmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Hristiyanlığın alt mezhepleri arasında dahi birçok farklılık olduğu göz önüne alınırsa, farklılıkların dini öğretilerden mi toplumun (seküler ya da dinsel) yapısından mı kaynaklandığı da ayrı bir tartışma konusudur. Nitekim suçlulukla ilgili dinlerin doğası, yapısı ve öğretileri genel kurallara açısından yakın olsa dahi, gündelik yaşama müdahalesi açısından farklılaşmaktadır. Bu farklılıkların da karşılaştırılmalı olarak çalışılmasına ihtiyaç vardır. Suç ve dindarlık arasındaki ilişkisinin net olmayışı, daha çok araştırmaya ihtiyaç duyulduğunun bir göstergesidir. Bu çalışmalar, gerek suç araştırmalarına gerek din bilimleri araştırmalarına önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca dini bağlılıklar ile dindarlık ilişkisini ele alan çalışmalar, sadece hükümlüler ile sınırlı tutulmamalı, hükümlü olanlar ile hükümlü olmayanlar arasında yapılacak karşılaştırmalı araştırmalarla da konunun daha geniş perspektiften ele alınması gerekmektedir.

Suç ve dindarlık ilişkisi, suç ve suçluluğa çözüm üretmede dini kurumların rolü açısından önemlidir. Nitekim suç önleme politikaları açısından Batı toplumlarında çok sayıda inanç merkezli hapisane modelleri ve programlar olduğu görülmektedir. Cezaevinde suçluların serbest zamanlarının çokluğu ve bu tarz faaliyetlere ilgileri göz önüne alındığında Türkiye’de de cezaevine özel programların geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Gerekli program ve modellerin oluşturulmasında ise batıda uygulanan mevcut modellerin uyarlanması değil, ihtiyaçlar doğrultusunda topluma özgü dinamiklerden hareket edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adler, Freda; Mueller, Gerhard O.; Laufer, William; Grekul, Jana, *Criminology*, McGraw-Hill, New York 2009.
- Akers, Ronald L. – Sellers, Christine S., *Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application*, Oxford University Press, 5. Edition, New York 2009.
- Akers, Ronald L., *Criminological Theories: Introduction, Evaluation and Application*, 3. Edition, Roxbury Publishing Company, California 2000.
- Badcock, C. R., *The Psychoanalysis of Culture*, Blackwell Publishers, Oxford 1980; Akt. Michael Argyle, *Psychology and Religion: An Introduction*, Routledge Pup. First Published, London 2000.
- Baier, Colin J. – Wright, Bradley R., "If You Love Me, Keep My Commandments: A Meta-Analysis of the Effect of Religion on Crime", *Journal of Research in Crime Delinquency*, 2001, 38 (1), ss. 3-21.
- Benda, Brent B., "The Effect of Religion on Adolescent Delinquency Revisited", *Journal of Research in Crime & Delinquency*, 1995, 32 (4), ss. 446-466.
- Benda, Brent B. – Corwyn, Robert F., "The Effect of Abuse in Childhood and in Adolescence on Violence among Adolescents", *Youth & Society*, 2002, 33(3), ss. 339-365.
- Bilgiç, Şükrü, *Hapsedilme, İyileştirme ve Yeniden Suç İşleme*, Vadi Yay., Ankara 2012.
- Burkett, Steven R. – White, Mervin, "Hellfire and Delinquency: Another Look", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1974, 13 (4), ss. 455-462.
- Chadwick, Bruce A. – Top, Brent L., "Religiosity and Delinquency Among LDS Adolescents", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1993, 32 (1), ss. 51-67.
- Cromwell, Paul – Thurman, Quint, "The Devil Made Me Do It: Use of Neutralizations by Shoplifters", *Deviant Behavior*, 2003, 24 (6), ss.535-550.
- Colvin, Mark, *Crime and Coercion: An Integrated Theory of Chronic Criminality*, St. Martin's Press, New York 2000.
- Cullen T. F. – Agnew R., Wilcox, Pamela, *Criminological Theory Past to Present: Essential Reading*, Second Edition, Roxbury Pub. Company, Los Angeles, 2003.
- Dammer, Harry R., *Religion in Corrections*, MD: American Correctional Associates, Lanham 2000.
- Dolu, Osman, *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, 2. Baskı, Seçkin Yay., Ankara 2010.
- Gedük, Nuray D., *Platon'un Eğitim Anlayışı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE., Konya, 2007.
- Gürses, İbrahim, *Dindarlık ve Kişilik*, Emin Yay., Bursa 2010.
- Hare, Robert D. – Neumann, Craig S., "Psychopathy as a Clinical and Empirical Construct", *Annu Rev Clin Psychol*, 2008, (4), ss.217-246.
- Hirschi, Travis – Stark, Rodney, "Hellfire and Delinquency", *Social Problems*, 1969, 17 (2), ss. 202-213.
- Hirschi, Travis, *Causes of Delinquency*, Third Printing, New Brunswick and London, Transaction Pup. 2004.
- İçli, Tülin Günşen, *Kriminoloji*, 8. Baskı, Seçkin Yay., Ankara 2013.
- Jakobwitz, Sharon – Egan, Vincent, "The Dark Triad and Normal Personality Traits" *Personality and Individual Differences*, 2006, 40, ss. 331-339.
- Johnson, Bryon R.; De Li, S.; Larson, D.B.; McCullough, M., "A Systematic Review of the Religion and Delinquency Literature: A Research Note", *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 2000, 16 (1), ss. 32-52.
- Johnson, Bryon R.; Jang, S. J.; Larson D. B.; De Li, S., "Does Adolescent Religious Commitment Matter? A Reexamination of the Effects of Religiosity on Delinquency", *Journal of Research in Crime & Delinquency*, 2001, 38 (1), ss.22-44.
- Johnson, Bryon R., "Suç ve Suçluluğa Çözüm Üretmede Dini Kurumların Rolü", (çev. Halide Aslan), *Din Sosyolojisi Çağdaş Gelişmeler*, (Der. Peter B. Clarke), İmge Yay., Ankara 2012, ss.401-424.
- Jones, Daniel N. – Paulhus Delroy L., "Introducing The Short Dark Triad (Sd3): A Brief Measure of Dark Personality Traits", *Assessment*, 2014, 21(1), ss.28-41.
- Kenevir, Fatma, "Hayata ve Vücut Dokunulmazlığına Karşı İşlenen Suçlarda Kadın Suçluluğu ve Dindarlık İlişkisi", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2017, cilt.6, sayı: 3, ss.781-802.
- Kenevir, Fatma, *Kadın Mahkûmlarda Suç ve Din Anlayışı*, Ankara Üniversitesi SBE., Basılmamış Doktora Tezi 2015.
- Kızmaz, Zahir "Din ve Suçluluk: Suç Teorileri Açısından Kuramsal Bir Yaklaşım", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2005, c. 15, sayı: 1, ss. 189-215.
- Mededovic, Janko – Petrovic Boban, The Dark Tetrad Structural Properties and Location in the Personality Space, *Journal of Individual Differences*, 2015, 36(4), ss. 228-236.
- Oğuz, Arzu, "Türk Medeni Hukuku'nun Gelişim Çizgisi ve Karşılaştırmalı Hukukun Rolü", *Ankara Üniv. Hukuk Fak. Dergisi*, 2006, c. 55, sayı: 1, ss.195-205.
- Paulhus, Delroy L. – Williams Kevin M., "The Dark Triad of Personality: Narcissism, Machiavellianism and Psychopathy", *Journal of Research in Personality*, 2002, 36 (6), ss. 556-563.
- Paulhus, Delroy L. – Jones, Daniel N., "Measures of Dark Personalities", *Measures of Personality and Social Psychological Constructs*, G. J. Boyle, D. H. Saklofske ve G. Matthews (Eds.), CA: Academic Press, San Diego 2015, ss. 562-594.
- Pettersson, Thorleif, "Religion and Criminality: Structural Relationships Between Church Involvement and Crime Rates in Contemporary Sweden", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1991, 30, ss.279-291.
- Platon, *Yasalar*, (çev. Candan Sentuna ve Saffet Babür), Kabalıcı Yay., İstanbul 1998.
- Reckless, Walter C., "A New Theory of Delinquency and Crime", *Federal Probation*, 1961, (25), ss. 42-46.
- Ritzer, George, *Modern Sosyoloji Kuramları*, (çev. Himmət Hülür), De Ki Yay., 7. Baskı, Ankara 2011.
- Shoemaker, Donald J., *Theories of Delinquency: An Examination of Explanations of Delinquent Behavior*, Sixth Edition, Oxford University Press, 2010.
- Sloane, Douglas M. – Potvin, Raymond H., "Religion and Delinquency: Cutting Through the Maze", *Social Forces*, 1986, 65(1), ss. 87-105.
- Stack, Steven – Kanavy, Mary Jeanne, "The Effect of Religion on Forcible Rape: A Structural Analysis", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 22 (1), 67-74.
- Sykes, Gresham M. – Matza, David, "Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency", *American Sociological Review*, 22 (6), ss. 664-670.
- Topallı, Volkan; Brezina, Timothy; Bernhardt, Mindy, "With God On My Side: The Paradoxical Relationship Between Religious Belief and Criminality Among Hardcore Street Offenders", *Theoretical Criminology*, 2012, 17(1), ss. 49-69.
- Wallace, Ruth A. – Wolf, Alison, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Gelenegin Geliştirilmesi*, (çev. Leyla Elburuz ve Mehmet Rami Ayas), Punto Yay., İzmir 2004.
- Williams, Franklin P. – McShane, Marilyn D., *Criminological Theory*, 3. Edition, Prentice Hall Pup., New Jersey 1999.
- Yıldız, Mualla, Suça Sürüklenen Ergenlerin Ceza İnfaz Kurumlarındaki Din Hizmetlerine Katılımları ile İlişkili Faktörler, *International Journal of Social Science*, 2014, sayı: 29, ss.201-216.
- Zuckerman, Phil, Atheism, Secularity and Well-Being: How the Findings of Social Science Counter Negative Stereotypes and Assumptions, *Sociology Compass*, 2009, 3(6), ss. 949-971.
- Zuckerman, Phil, *Living the Secular Life: New Answers to Old Questions*, Penguin Press, New York 2014.
- DiDonato, Nicholas C., "How Criminals Use Religion to Justify Their Crimes": <http://www.scienceonreligion.org/index.php/news-research/research-updates/541-criminals-use-religion-to-justify-their-crimes>
- Jang, Sung Joon, *Religion and Crime*, <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396607/obo-9780195396607-0177.xml> [Erişim Tarihi:3 Haziran 2017]
- <http://chartsbin.com/view/1202>
- <http://chartsbin.com/view/1203>